GEORGII FRIDERICI SCHÖMANNI

COMPARATIO

THEOGONIAE HESIODEAE

CUM

HOMERICA.

GRYPHISVALDIAE MDCCCXLVII.
IN LIBRARIA C. A. KOCHIANA.
THEODOR KUNIKE.

Recentissimus theogoniae Hesiodeae interpres, D. J. Lennepius, in praefatione editionis suae p. XI profitetur, sese impulsum maxime loco Herodoteo, II, 53, ubi Homerus et Hesiodus theogoniam Graecis condidisse diisque nomina imposuisse, honoresque et munia attribuisse formasque designasse dicuntur, animum adiecisse his poetis inter se conferendis, ut accurate notaret, quae de ortibus deorum, eorumque natura ac specie ab iis proderentur: qua instituta collatione quum viderit illos in nonnullis consentire, in aliis diversos abire, nec raro factam ab uno vel dei vel alicuius mythicae personae aut historiae mentionem apud alterum frustra quaeri, consequens fuisse ut crederet, ea, in quibus consentirent, fuisse tum pridem iam opinione Graecorum recepta, nondum vero ea, in quibus dissentirent, ut potuerint de iis pro sua uterque opinione suove lubitu tradere. Tetigit vir doctissimus his verbis rem ad accuratiorem cognitionem graecae theologiae ac religionis longe gravissimam, necdum pro eo ac debuit explicatam, sed dignam utique, quae aliquando quam diligentissime pertractetur. Nam quum manifestum sit religiones popularesque de diis opiniones in universum aestimanti easdem apud omnes Graecos fuisse, nihilo minus tamen permagnam varietatem ac discrepantiam fabularum et rituum apud eos deprehendimus, adeoque, si quis omnia huius generis diligenter contulerit, affirmare licebit, vix pauciora inventum iri, de quibus dissentiant inter se Graeci quam in quibus conspirent. Ac fabularum quidem duo genera facere possumus, alterum earum, quae a philosophis quibusdam fabulosae theologiae nomine comprehendi naturalique et civili theologiae opponi solent [1]):

---

1) De hac triplici theologiae divisione vid. Plutarch. de plac. phil. 1, 6. Euseb. praep. ev. IV, 1 in. Augustin. de C. D. IV, 27. V, 5. VI, 5. Boeth. de diis et praes. ad Cic. Top. tom. V, 1, p. 392 Orell. Voss. de idololatr. II, 1, p. 307. v. Seelen de inscriptt. bibl. p. 29. Cudworth. system. int. c. 4, 26 p. 522 sq.

quod genus illi totum a poetis confictum, et ad oblectationem, non ad pietatem aut sapientiam comparatum esse arguunt, immo condemnant tanquam frivolum ac sacrilegum: alterum autem earum, quae cum civili theologia coniunctae erant rituumque et caerimoniarum causas atque origines referre credebantur, quo in genere nonnullae certe ex iis sunt, quae ἱερῶν λογων nomine passim a Pausania aliisque commemorantur. Fontem autem fabularum primamque originem hanc fuisse agnoscimus, quod divinam naturam, cuius quaedam quasi anticipatio humano generi innata est, informare prisca aetas nisi ad humanae naturae exemplum non potuit, unde necesse fuit et multitudinem deorum emergere, et horum omnem vitam actionemque humanae vitae similitudinem induere. Hinc igitur et ritus sacrorum plurimi extiterunt ad imitandas quodammodo deorum actiones instituti, et narrationum magna multitudo, quarum aliae, quum connexae cum sacris permanerent, non multum fere a prima forma degenerasse videntur, aliae autem a poetis susceptae liberiusque tractatae, multisque mox ipsorum ingenio excogitatis auctae sunt, praesertim quum antiquorum hominum rebus, quam illi carminum materiam habebant, divinae personae multifariam immiscerentur. Haec duo fabularum genera certis quibusdam notis discernere saepenumero quidem, haudquaquam tamen semper possumus, qua de re hoc loco disputare nolo; illud autem facile animadvertimus, in neutro genere unam et aequabilem traditionem apud omnes Graecos adeo obtinuisse, ut non de iisdem diis deorumque actionibus aliae apud alios fabulae ferrentur. Haec autem varietas ac dissensio etiam ipsos Graecos, si modo mediocriter attenderent, latere profecto non potuit: qua semel animadversa necesse erat de fide et auctoritate fabularum plurimum detrahi. Errant enim stultissime, qui istas narratiunculas quasi dogmatum instar habitas esse credunt, quae aut examinari aut impugnari et in dubium vocari salva religione non potuerint; neque quisquam eorum, qui impietatis apud veteres rei fuerunt, propterea accusatus est, quod fabulas sperneret ac reiiceret, sed quod aut deos ipsos, qui publice colebantur, omnino esse negaret, aut sacra eorum violaret vel irridendo et in contemptum adducendo, vel etiam arcana quaedam evulgando, quae profanari nefas esset. Itaque qui de religione veterum quaerunt, illud ante omnia diligenter attendere debent, ut perspiciant planumque faciant, quatenus illa religio, quamvis esset ab initio cum fabulis coniuncta, constare tamen etiam spretis fabulis apud viros bonos ac pios potuerit, itemque qui fieri potuerit, ut etiam apud imperitos, qui minus fabulas spernerent, quum plurima in his absurda et diis divinaque maiestate indigna traderentur, haec tamen multo minus, quam crederes, pietati ac moribus officerent. Nam hoc equidem satis constare arbitror inter omnes, qui aequo animo veteres Graecos cum recentioribus populis comparare velint ac possint, in tanta fabularum perversitate tantisque opinionum erroribus mores tamen illorum haud fere deteriores fuisse quam horum, qui, quum puriorem doctrinam verbis profiterentur, praestare hanc professionem vita et factis aut raro aut nunquam potuerunt. Sed haec accuratius exponere alio fortasse tempore conabimur: nunc hoc tantum nobis propositum est, ut, quoniam fabularum diversitatem maxime officere earum auctoritati debuisse diximus, quanta haec fuerit diversitas eorum ipsorum exemplo ostendamus, quos Herodotus tanquam auctores omnis fabu-

losae theologiae coniunxit, Homeri et Hesiodi. Nam Lennepius in utriusque poetae comparatione nequaquam omnia aut animadvertit aut persequutus est; qui autem olim Heynii monitu mythologiam secundum auctores aetatesque describere conatus est, Martinus Hermannus, quam imperite rem gesserit nemo ignorat. Nuperrime Burckhardus librum tironibus fortasse non inutilem scripsit de mythologia Homeri et Hesiodi: sed is neque ab erroribus satis sibi cavit, et accuratiorem comparationem et discrepantiae expositionem praetermisit, ut libri sui consilio alienam. Nobis autem, quum colligere et in uno conspectu proponere statuerimus, quae maxime qualis haec discrepantia sit docere posse videantur, non illud nunc agendum erit, ut quidquid de divinis personis fabulisque ab altero memoratum, ab altero praetermissum est persequamur, qua in re saepenumero casum dominatum esse nemo negabit; sed illa tantum nobis respicienda erunt, quae diversa ab utroque ratione memorantur, ut appareat diversas de rebus iisdem opiniones utriusque fuisse. Ceterum Hesiodum quum dicimus, unam theogoniam, neque praeterea quidquam eorum carminum, quae eidem auctori tribuuntur, intelligi volumus, non quo theogoniam vere ab Hesiodo compositam esse credamus, sed ne praeter necessitatem veteri traditioni obloquamur, et quoniam ex mythologico genere nihil Homeri aetati propius habemus. Homeri autem nomine Iliadem tantum et Odysseam significamus, quae duo carmina, licet nequaquam unius auctoris aut temporis, sed ex complurium poetarum carminibus conflata esse censeamus, in universum tamen aequabilem quandam rationem mythologicam ostendunt: quamquam fatendum est non ubivis hanc plane sibi constare, sed fluctuare nonnunquam inter varias de rebus iisdem opiniones. Recentiorem autem theogoniam Iliade et Odyssea esse quum nemo dubitet, nequaquam tamen propterea etiam fabulas, quas illa proprias habet, et genus illud theologiae, quo ab Homero theogonia discrepat, Homerica aetate recentius esse dicemus. Nam quae apud Homerum fere tota oblitterata est significatio deorum allegorica — licebit enim brevitatis causa hoc nomine uti, quamvis perversa nonnullorum interpretatione diffamato, — haec dubitari non potest, quin primitiva, non quidem in omnibus, sed in permultis tamen fabulis fuerit, eiusque apud Hesiodum multo plura quam apud Homerum vestigia servata sunt. Tamen ipsum genus poeseos theogonicum, cuius hoc unum exemplum superest, heroicis carminibus, qualia Homeri sunt, recentius videri debet. Esse enim et providere atque intervenire rebus humanis credebantur dii haud dubie multo ante, quam de ortu eorum atque cognationibus quaereretur: quumque coeptum esset quaeri, genus tamen omnium quasi in stemmate describi et quibus quisque gradibus a communi rerum origine descenderet, quosve parentes, cognatos, liberos haberet, exponi non ante potuit, quam, quae varie olim de singulis, alia alibi, cantabantur, diuturno poetarum studio per Graeciam divulgata et ad communem notitiam perlata essent, quo facto extiterunt, qui multiplicem huiusmodi fabularum varietatem et discrepantiam componere, quoad possent, et unum quasi systema deorum describere conarentur. Huius studii, cuius fructum antiquitas unum atque alterum praeter hanc Hesiodi theogoniam vidit, etiam in Homericis carminibus indicia quaedam et vestigia, si minus perfecti, at certe inchoati, deprehenduntur, non multa quidem illa, sed quae ostendant tamen theogoniam Homericam admodum ab Hesiodea diversam fuisse. Hoc igitur nunc demonstrare aggrediar.

Ac primum quidem de rerum omnium origine eo inter se discrepant, quod quum Homerus Oceanum esse dicat, *ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται*[2]), Hesiodus contra primum chaos fuisse docet, quod equidem nec de aqua, cum veteribus quibusdam[3]), neque vero de spatio vacuo et inani, quemadmodum et veteribus nonnullis et recentioribus plerisque visum est[4]), sed de prima quadam materia interpretandum arbitror, corporea quidem illa, sed tenui et penetrabili ad aeris aut nebulae instar, quum praesertim de aere illud nomen etiam a posterioribus poetis nonnunquam usurpatum sit[5]), propterea scilicet quod aer undique patet et penetrabilis est, et capere omnia posse videtur. Etiam Phoeniciae cosmogoniae interpres, quem Eusebius auctorem sequitur praep. eu. I, 10, aerem illum caliginosum, *ἀέρα ζοφώδη καὶ πνευματώδη*, unde rerum initia orta essent, *χάος* interpretatus est *θολερὸν καὶ ἐρεβῶδες*: itemque Orphicorum ii, qui post *Χρόνον* s. tempus infinitum rerum principia posuerunt aethera et chaos, hoc chaos non spatium inane omnique materia vacuum, sed nebulam quandam caliginosam, *σκοτόεσσαν ὁμίχλην*, esse voluerunt, aetheri lucido et

---

2) Il. XIV, 246, ad quem locum schol. Ven. hanc referunt Porphyrii annotationem: *ἐπεὶ ἐξ ὑδάτων αἱ αὐξήσεις ὑπάρχουσιν. Πῶς Ἡσιόδου πάντων πρῶτον εἰπόντος γεγενῆσθαι τὸ Χάος, Ὅμηρός φησιν Ὠκεανόν; ῥητέον οὖν ὅτι ἕκαστος μὲν εἴρηκεν ὡς ἐβούλετο, Ὅμηρος δὲ φιλοσοφώτερον. τὸ γὰρ ὕδωρ πάντων ἡ ζωὴ καὶ προέχει τῶν τεσσάρων στοιχείων*, (*ὅλα ὄν* add. sch. D. h. e. *πάντα ὄν*,) *ὅθεν καὶ Πίνδαρος ἄριστον αὐτό φησιν.* — In eodem Iliadis libro v. 202 Oceanus *θεῶν γένεσις* dicitur, quod rectius *γενέτορα*, cum veteribus, interpretabimur, quam cum Vossio, sched. crit. II, p. 359. 361, nihil aliud nisi natos ad Oceani ripam deos significari credemus. Nam ab Oceano, ut omnis rerum natura, ita etiam dii orti sunt. — Plutarchus, de fac. in orbe lun. c. 25, superiori versui 246, *Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται*, alterum subiunctum a Cratete memorat, *ἀνδράσιν ἠδὲ θεοῖς, πολλὴν δ' ἐπὶ γαῖαν ἵησιν*, ab ipso haud dubie Cratete procusum, quem offenderet illud *πάντεσσι* sic nude positum. Posterius hemistichium Heynius tom. VI, p. 578 mire interpretatur, *γένεσιν* ad *ἵησι* tamquam obiectum suppleri, et adiectivum *πλείστην* cum hoc supplemento, non cum *γαῖαν* construi iubens. Immo Crates *ἵησι* pro intransitivo aut reflexivo posuit, de quo verbi usu conf. Lobeck. ad S. Ai. v. 250, p. 189, ed. 2.

3) Vid. Plutarch. aqu. et ign. comp. c. 1, tom. 5, p. 422 Tauchn. Cornut. d. n. d. c. 17, p. 85 Os. Ioann. Diac. Alleg. Hes. p. 456 Gaisf. Schol. ad Theog. v. 116 et 123. Schol. Apoll. Rh. I, 498. Achill. Tat. Isag. in Arat. c. 3.

4) Aristot. de Xenoph. Zen. Gorg. p. 976 Bekk. Phys. ausc. IV, 1. Sext. Empir. hypot. Pyrrh. III, 6. Adv. Phys. II, 1, 19. Plut. de Is. et Osir. c. 57. Symposiac. V, 5, c. 2. Lennep. ad theog. p. 179. Hermann. de myth. Gr. ant. Opuscc. II, 172. — Lobeckium aliter iudicare ex iis apparet, quae de chao Hesiodi Agl. p. 613 dixit.

5) Eurip. fr. p. 230. 231 Wagn. Aristoph. Avv. v. 192. Simm. in Anthol. Pal. XV, 24, 7. Ibyc. fr. 41, p. 202 Schneid. Bacchyl. ap. schol. ad Hes. th. v. 117. — Ceterum etiam Chalcidius, saeculi p. C. quarti scriptor, cuius conversionem et enarrationem Timaei Platonici habemus ab J. A. Fabricio editam ad calcem vol. 2 operum S. Hippolyti, Hamburg. 1718, quum theogoniae versus 116. 117 in hunc modum convertit:

Prima haec est caligo: dehinc post terra creata est,
Spirantum sedes firmissima, corpore vasto.,

ostendit sibi chaos non spatium inane visum esse, sed tenebricosum quiddam nebulae simile: id enim caligo significat.

puro oppositam[6]). Neque inter philosophos defuerunt, quibus prima materia aut aer aut simile quiddam aeri fuisse videretur, cui proin hoc ipsum aeris nomen indiderunt, ut Anaximenes et Diogenes Apolloniates[7]), quum contra Thales, ad Homeri exemplum, rerum principium aquam fuisse statueret, quam sententiam etiam Orphicos quosdam amplexos esse accepimus[8]). — Sed Oceano Homerus **Tethyn** copulavit Il. XIV, 202, de qua ambigitur a viris doctissimis, terramne significet, an ad aquae naturam et ipsa pertineat, ut vis huius mascula et ad procreandas res efficax Oceano, feminea et ad pariendum nutriendumque apta Tethyi attributa sit. Alteram sententiam veteribus Homeri interpretibus placuisse docet schol. ad Il. l. l.: *Τηθὺν δὲ τὴν γῆν φησὶν, οἱονεὶ τιθήνην τινὰ οὖσαν καὶ τροφὸν πάντων*[9]): contra fluidae et aquosae naturae Tethyn Plato accenset, quum in Cratylo, p. 402 B., ubi Homeri sententiam concordare autumat cum Heraclitea de omnium rerum fluxu, tum in Theaeteto p. 152 E., ubi eandem poetae sententiam adscribit: *Ὅμηρος, εἰπὼν Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν, πάντα εἴρηκεν ἔκγονα ῥοῆς τε καὶ κινήσεως.* Neque aliter Tethyn interpretati sunt ii, quorum auctoritatem sequutus Cicero in Timaeo Platonico a se converso, cap. 11, **Salaciam** dixit, quod nomen, etiamsi quis graeco minus convenire non immerito dixerit, hoc tamen certe demonstrat, non Tellurem ei Tethyn visam esse, sed aquosam naturam. Denique etiam Aristoteles, Metaphys. I, 3, huius interpretationis testis est. Commemorata enim Thaletis sententia de aqua, rerum omnium initio, haec addit: *εἰσί δέ τινες, οἳ καὶ τοὺς παλαιοὺς καὶ πολὺ πρὸ τῆς νῦν γενέσεως καὶ πρώτους θεολογήσαντες οὕτως οἴονται περὶ τῆς φύσεως διαλαβεῖν. Ὠκεανόν τε γὰρ καὶ Τηθὺν ἐποίησαν τῆς γενέσεως πατέρας.* Nam si Tethyn Tellurem interpretati essent, non unum, sed duo principia haberent inter se diversa, quod quantopere discordet cum Thaletis sententia nemo non intelligit. Iam si quaeris, utra interpretatio verior videatur, non

---

6) Cf. locc. apud Lobeck. Aglaoph. p. 473. 4. — Huc pertinet etiam versus a Lactantio institt. div. I, c. 5 citatus, qui Phanetem *περιμηκέος ἠέρος υἱὸν* dicit. Nempe Phanes ex ovo prodiit, in cuius figuram **chaos**, **acthere** agitatum coaluerat. Lob. p. 475 sqq. Cf. Clem. Rom. recogn. X, p. 140 ed. Col.: „**Sapientiores inter gentiles initio rerum *chaos* fuisse dicunt. Id per longum tempus externas partes condensans tandem sibi fecisse fines certumque fundum, atque ovi immanis accepise formam. Deinde sub illius testa vivum aliquod esse generatum, quod testa fracta forma masculino-feminea in lucem prodierit: nomen ei esse *Phanes* a splendore.**“ Ceterum apparet, non minore iure Phanetem etiam **aetheris** filium dici potuisse, quemadmodum in alio eiusdem carminis loco factum videtur, ap. Proclum ad Plat. Tim. II, p. 132 B: *παρ' Ὀρφεῖ — ὁ Φάνης περικαλλέος Αἰθέρος υἱὸς ὀνομάζεται.* Neque tamen propterea etiam apud Lactantium *αἰθέρος* rescribendum crediderim, quod Lobeckius p. 480 tacite fecit. Nam tuentur *ἠέρος* et ipsius Lactantii verba, quum Phanetem ex **aere immenso** natum esse dicit, et codicum, quod sciam, omnium consensus.

7) Vid. locos a Rittero et Prellero citatos in Histor. philos. Graeco - Rom. p. 12—17.

8) Lobeck. Aglaoph. p. 484—487. Add. Justin. mart cohort. c. 2, p. 15. 16 Ott.

9) Cf. Joann. Diac. p. 458. Eudoc. Viol. p. 439. Schol. ad Aesch. Prom. 137. ad Sept. c. Theb. 289. — Diversas Cornuti aut Platonicorum recentiorum interpretationes commemorare nolo. Vid. Cornut. c. 8. Procl. ad Plat. Tim. p. 292. 3. 4.

dubito equidem hanc amplecti, quae et auctores habet vetustiores ac locupletiores[10]), et sua sponte probabilior est. Sic enim non duo erunt principia disparia, sed una tantum natura aquosa, quae quod in se ipsa et generandi et pariendi nutriendique vim habet, poetice in duas personas, marem ac feminam, dispescitur. Significarunt igitur veteres huius cosmogoniae auctores hac unius elementi in duos sexus divisione nihil aliud, quam quod posteriores quidam poetae et philosophi, quum summum deum creatoremque rerum *ἀρσενόθηλυν* et *μητροπάτορα* dixerunt, ut Damascius ait, de princip., apud Wolf. Anecd. tom. III, p. 254: *ἀρσενόθηλυν ὑπεστήσαντο πρὸς ἔνδειξιν τῆς πάντων γεννητικῆς οὐσίας*, quemadmodum etiam Synesius, christianam doctrinam ethnicorum philosophematis mirabiliter temperare solitus, Deum invocat:

Σὺ πατὴρ σὺ δ' ἐσσὶ μήτηρ,
σὺ δ' ἄῤῥην σὺ δὲ θῆλυς.

plane ut Orphicus poeta de Iove dicit, p. 457 Herm., v. 11:

Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.

et p. 454 v. 5:

ἄφθιτε μητροπάτωρ, οὗ θυμῷ πάντα δονεῖται[11]).

Apud Hesiodum autem, qui primum Chaos, postea Terram extitisse dicit, non liquet utrumne haec ex illo orta sit, an aliunde, et, si ex Chao, id quod sane voluisse istius cosmogoniae inventores videntur[12]), quae causa ex Chao Terram prodire fecerit. Quamquam dubitari vix potest, quin illi Chaos suum primigenium non iners atque immotum, sed insita sua vi et natura agitatum et quasi animatum cogitaverint, sicut etiam in Phoenicum cosmogonia chaos fuisse dicitur *ἀὴρ πνευματώδης*[13]): atque sic ex chao primum terram, h. e. solidiorem materiam, desedisse, moxque

---

10) Etiam apud recentiores plerosque Tethyn de aqua accipi notum est: fallitur autem Schneiderus ad Orph. Arg. v. 337, Archiam, Ciceronis aequalem, primum huius interpretationis testem esse credens.

11) Cf. Lobeck. Aglaoph. p. 456 not. e. — *Μητροπάτορα* fuerunt, qui patrem matris h. e. creatorem materiae interpretarentur (Moshem. ad Cudworth. tom. II, p. 969), perperam haud dubie, quamvis in vulgari sermone vocabulum illud matris patrem significet. Sed philosophi matripatrem dixerunt eum, qui mater simul et pater esset, femineam cum mascula natura coniunctam habens. Creatum a deo materiam e veteribus nemo statuisse videtur, ne Plato quidem, cui hanc sententiam Stallbaumius vindicare conatus est, proll. ad Pl. Timae. p. 44. Conf. Justin. mart. cohort. c. 20 p. 60 Ott. et Pfanner. theol. gent. p. 157.

12) Ita statuit etiam Manilius Astron. II, 12.
Hesiodus memorat divos divumque parentes,
et Chaos enixum terras.
De ipso chao, unde extiterit, nota est Epicuri pueri quaestio, ap. Sext. Emp. adv. Math. X, 19, ad quam nihil a grammatico magistro responsi tulit. Nobis, si quis in illo *γένετο* ap. Hesiodum haereat, respondebit Eustathius ad Il. II p. 245, 22: *λέγεται γὰρ παρὰ τῶν παλαιῶν, ὅτι οἱ Ἴωνες τὸ εἶναι γενέσθαι φασιν.*

13) Euseb. l. l. cf. Moshem. ad Cudworth. p. 27, not. 7.

vim illam motricem et agitatricem plures deinceps res quum ex terra tum ex chao, quod dimissa ex sese terra nequaquam tamen superesse desiit [14]), quasi elicuisse: hanc enim vim esse apparet, quae Amoris nomine significatur [15]). Verumtamen fatendum est, ab Hesiodo ipso haec non ita exponi, sed coniectura, quamvis probabili adeoque necessaria, a nobis quasi subaudienda esse. Homeri autem cosmogonia, quum masculam et femineam humidi principii naturam Oceano et Tethye significaret, vim, quae hos ad generandum incitaret, ab ipsis diversam non videtur induxisse. Nimirum proprium hoc et insitum est duobus sexibus, ut sua sponte sese misceant et ad generandum properent, quamobrem non opus fuit duabus Oceani et Tethyos personis etiam tertiam Amoris adiungi, cuius numen Homerus ne in aliis quidem fabulis, etiam quum res id vel maxime ferret aut postularet, usquam commemorat, ut deum Amorem plane non novisse videatur. Ceterum Hesiodus quoque, posteaquam Amorem in rerum principiis posuit, nullas tamen in generationibus subsequentibus partes eius commemorat, omninoque ne nominat quidem nisi v. 201, ubi Veneri hunc comitem una cum Himero adiungit,

τῆ δ' Ἔρος ὡμάρτησε καὶ Ἵμερος ἕσπετο καλός.

Neque mirum est, Veneris hunc sectatorem nonnullis plane diversum et iuniorem visum esse isto cosmogenico [16]), cui quidem quae v. 120 tributa legimus epitheta,

ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι,
λυσιμελὴς πάντων τε θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων,

non iniuria Venereo puero quam illi omnium deorum vetustissimo convenientiora censeri [17]) fatebimur. Sed huiusmodi offensiones in hac theogonia complures sunt, non tamen, ut equidem arbitror, ab interpolatoribus invectae, sed ipsi carminis compositioni congenitae.

Chaos porro Erebum et Noctem, Nox ex Erebo Aethera Diemque peperisse dicitur, neque dubium est, quin Erebus tenebras significet loca infera perpetuo obsidentes, Nox autem has, quae diurnis vicibus terram obscurant, ex quibus quoniam oriri lux videbatur, Diem Noctis filiam

---

14) Prodeunt ex chao post terram etiam erebus et nox, de quibus mox dicetur, et manet illud infra terram etiam post Titanes a Iove devictos, th. v. 814. Sic alii quoque poetae non raro chaos in locis subterraneis memorant, (vid. Gesner. ad Claudian. p. 72) et Herculem, posteaquam peragrato orbe terrarum ad ultimam occidentis oram pervenerit, *χάος* ibi *καὶ ζόφον* invenisse narrarunt. Schol. Pind. Ol. III, 79. — Sed difficile dictu est, quid statuendum sit de th. v. 700, *καῦμα δὲ θεσπέσιον κάτεχεν χάος*, fulminibus scilicet in titanomachia a Iove iaculatis. Nam Goettlingii interpretationem Lennepius merito sprevit, ipse loca subterranea significari statuens, quo penetraverit fulminum ardor: neque id improbabile est. Sed fieri potest, ut nihil nisi aer significetur, quem nonnunquam illo nomine designari supra monuimus.

15) Praeter locos a Mützellio, de em. theog. Hes. p. 401, et a Lennepio p. 185 citatos conf. Euseb. pr. eu. I, 10 p. 37 Heinich. et Cudworth. syst. int. p. 118 sq.

16) Vid. Ioann. Diac. p. 456.

17) Velut a Gruppio, in libro de theogoniae genuina forma restituenda, p. 143.

dici consentaneum fuit[18]), eique fratrem addi Aethera, h. e. sublime illud candens, ut Ennius ait[19]), Erebo eadem ratione oppositum, qua dies nocti opponitur. Nam sicut illius perpetuis tenebris obscurari, quae infra terram essent, ita sublimia mundi sempiterna Aetheris claritate illustrari credebantur, quum Nox et Dies terrae tantummodo et proximis supra eam partibus tenebras lucemque dispensarent. Origo autem horum omnium cur a Chao potius quam a Terra repetatur, ratio manifesta est. Nam quum nihil in iis sit solidioris ac terrenae materiae, naturam habere videbantur non prorsus quidem incorpoream, quod genus fugiebat priscorum hominum notionem et intelligentiam, sed tamen tenuissimam ac subtilissimam, quale etiam chaos illud aerium, dimissa praesertim ex sese terra, esse videbatur. — Terra autem sola de suo corpore Coelum procreat, tanquam fornicem ipsi ad instar tecti impositum, montesque in altum assurgentes, Pontique s. maris profunda; mox autem Coelo copulata primum filios sex totidemque filias, communi Titanum nomine dictos, in quibus sunt Oceanus eiusque uxor Tethys, deinde tres filios, qui Cyclopes dicuntur, Argen, Steropen et Bronten, postremo totidem Centimanos, Cottum, Briareum, Gyen: de quibus omnibus nihil attinet nunc accuratius disserere, quum praesertim iam alio loco dixerimus, quomodo hanc partem theogoniae interpretandam censeremus[20]). Considerabimus igitur Homerum, qui, quum nonnullorum quidem ex his, quos modo memoravimus, et ipse mentionem faciat, longe tamen diversam ab Hesiodo rationem suam esse ostendit. Primum enim erebum, diem, aethera nunquam ut animantes vique genitrice praeditos inducit, sed sunt haec rerum tantummodo vocabula: unam Noctem deam agnoscit[21]), natu maximam ipsique Iovi ceterisque diis venerabilem: liberos tamen eius nullos memorat. Deinde Ponti nomine non aliquam divinam personam, sed mare tantummodo designat. De Coelo ambigitur, fueritne in Homeri theogonia personae instar habitum, an nihil nisi superiorem mundi partem significaverit, quumque *Οὐρανίωνες*, forma patronymica, et dii Olympii aliquoties[22]), et semel, ut videtur, etiam Titanes in Tartarum detrusi appellentur, maluerunt tamen plerique illud nomen ad habitationem potius coelestem quam ad genus a Coelo ductum referre. Itaque in Il. V, 898, ubi Iupiter iratus Martem his verbis increpat:

εἰ δέ τευ ἐξ ἄλλου γε θεῶν γένευ ὧδ' ἀΐδηλος,
καί κεν δὴ πάλαι ἦσθα ἐνέρτερος Οὐρανιώνων.

veteres interpretes, quamvis Titanes agnoscerent, tamen *Οὐρανίωνας* hos non ut filios Urani, quem-

---

18) Cf. Thaletis dictum apud Diog. L. I, 36: *πρὸς τὸν πυθόμενον, τί πρότερον ἐγεγόνει, νὺξ ἢ ἡμέρα, ἡ νὺξ ἔφη, μιᾷ ἡμέρᾳ πρότερον.* Idem Alexandrum ex gymnosophistis quaesivisse narrat Clemens Alex. Strom. VI, 4 p. 731 Pott. — „Constat prius noctem fuisse, post diem", inquit Mythogr. Rom. I, 37 p. 13 Bod., et Aeschylus quoque, Agam. 256, *εὐφρόνην ἠοῦς μητέρα* dicit. Cf. ib. v. 270, et quae Stanleius ad priorem versum adnotavit.

19) Apud Ciceronem d. n. d. II, 2.

20) In dissertatione de Titanibus Hesiodeis ann. 1844 edita.

21) Il. XIV, 259. 261.

22) Il. I, 570. V, 373. XVII, 195. XXI, 275. 509. XXIV, 547. 612. Od. VII, 242. IX, 15.

admodum ab Hesiodo inducuntur, sed propterea dici voluerunt, quod olim in coelo habitaverint[23]): quod quum parum credibile videretur, dudum in Tartarum deiectis cognomentum tamen ab antiqua habitatione tam firmiter haesisse, ut quasi proprii nominis loco esset, extiterunt nuper[24]), qui Titanes hoc loco significari infitiarentur: esse enim coelestes deos intelligendos, Iovemque nihil aliud dicere, nisi dignum Martem esse qui de coelo pelleretur. Quippe, aiunt, infra Titanes Mars ne potuit quidem detrudi, quandoquidem hi ipsi omnium infimi sunt, utpote in Tartaro inclusi, quo nihil est inferius. Atqui, si quis contra argutari velit, quidni in vasto Tartari ambitu aliquid etiam infra Titanes loci cogitari possit? aut si nullus sit eiusmodi locus, quidni Iovem iratum hyperbolice loqui dicamus? Multo certe convenientius hoc videri debet, quam ista interpretatio, quae, etiamsi verbis haud repugnet, tamen aliquanto leniorem poenam ab irato denuntiari facit, quam quae illi loco ac personae conveniat. Sed ipsa illa loquendi figura, inferiorem esse coelestibus, pro eo quod dicendum erat, deturbari de coelo, mihi quidem parum probabilis esse, omnisque ista interpretatio haud facile cuiquam in mentem ventura fuisse videtur, nisi cui persuasum esset, Urani personam liberosque ex Urano genitos non debere apud Homerum agnosci. Atqui haec ipsa persuasio unde tandem ducta est? Nempe hinc, quod eo, quem supra memoravimus, loco, Il. XIV, 202, deorum genitor Oceanus, non Uranus dicitur, deinde, quod nusquam *Οὐρανίδαι*, qua nominis forma alibi, velut in theog. 486, 502, Urani suboles designatur, dii aut Titanes ab Homero dicti sunt. Sed hoc quidem mihi levissimum videtur, neque consilio poetae sed casui imputandum: illud alterum autem ita demum aliquid ponderis haberet, si non possent, qui ultimum generis auctorem Oceanum habent, iidem nihilo minus tamen etiam ab Urano, tanquam patre aut avo aut proavo, genus ducere. Quodsi quis rem ipsam spectare velit, perquam sane probabile est, quemadmodum posteriores quidam physici ex aqua reliquorum elementorum, terrae, aeris, ignis, aetheris originem repetierunt, ita etiam Homericae theogoniae conditores Oceano et Tethyi Tellurem et Coelum libe-

---

23) Ita schol. B.: *πάλαι ἄν, φησίν, ἦς τῶν ποτὲ οὐρανίων Τιτάνων ὑποχθονιώτερος.* Alii *Οὐρανίωνας* interpretabantur *τοὺς ὑπὸ τὴν Οὐρανοῦ ἀρχὴν τεταγμένους*, ut ex Apollonii lex. Hom. et Hesychio s. v. cognovimus. Hi igitur personam saltem Urani agnoverunt.

24) Est in his etiam Naegelsbachius, vir doctissimus, Theol. Hom. p. 73, qui Goettlingium huius sententiae auctorem laudat, cuius dissertationem, ephemeridibus, quae ab Hermete nomen habent, vol. XXIX, 2 p. 251 insertam legi equidem olim, sed nunc inspicere non possum. Quae autem Naegelsbachius ex ea retulit, omnia commemoravi. — Nonnihil diversa est Völckeri sententia, Geogr. Hom. p. 19. Mythol. Iap. p. 324, cui Nitzschius se assentiri profitetur ad Od. IX, 15. Is enim, Heynii iudicium secutus, ad Apollod. obs. p. 6, *Οὐρανίωνας* Il. V, 898 neque coelestes neque Titanes esse statuit, sed Cyclopes et Centimanos: quo nihil perversius excogitari potuit. Nam Homeri sane Cyclopes non in Tartarum deiectos fuisse manifestum est: et si maxime de Hesiodeis potius cogitandum esse concedamos, hos itidem ut Centimanos a patre quidem Urano in terrae visceribus absconditos, sed a Iove solutos et in lucem reductos esse legimus. — Ceterum agnoscit tamen ista interpretatio patronymicam in *οὐρανιώνων* vocabulo significationem: nam *οὐρανίωνες* Cyclopes et Centimani non aliam ob causam dici potuerunt, nisi quod Coelo procreati essent.

ros dedisse[25]). Atque Tellurem quidem pro divina persona etiam ab Homero habitam esse omnes, quod sciam, consentiunt[26]): eiusdem de Coelo opinionis, si non argumentum plane certum, at indicium tamen haud temere spernendum illud esse arbitror, quod iurari aliquoties per Coelum[27]) non minus quam per Tellurem, per Solem, per Fluvios videmus, de quorum numinibus dubitari non potest. Hanc ob causam ego Uranum deorum Homericorum numero non excludendum esse censeo, liberosque eius, itidem ut apud Hesiodum, Titanes, uxorem autem Tellurem, posteros denique deos omnes, qui *Οὐρανίωνες* vocantur, habitos esse statuo.

Nomina Titanum nulla Homerus indicat praeter Cronum et Iapetum, Il. VIII, 479[28]): quamquam plures his duobus fuisse satis diserte testatur Il. XIV, 274:

ἵνα νῶϊν ἅπαντες
μάρτυροι ὦσ' οἱ ἔνερθε θεοὶ Κρόνον ἀμφὶς ἐόντες.

et ib. v. 278. 9.

θεοὺς δ' ὠνόμηνεν ἅπαντας
τοὺς ὑποταρταρίους, οἳ Τιτῆνες καλέονται.

Oceanum autem et Tethyn, qui apud Hesiodum a Coelo procreati ideoque in Titanum numero sunt, in Homeri theogonia horum progenitores fuisse ex iis, quae supra diximus, intelligitur. De Rhea,

---

25) A nonnullis Urano patrem Acmonem datum esse discimus ex Alcman. fr. 29 p. 248 delect. Schneidew., Antimach. fr. 42 p. 39 Dübn., Simmia in Anth. Pal. XV, 24. Tzetze Homeric. v. 277. Hesych. s. v. *Ἀκμονίδης*, Etym. M. p. 49. 50, Eustath. ad Il. XVIII, 476 p. 1154, 25; Acmonem autem eundem cum Oceano esse Etym. M. p. 11. v. 48 et Eustathius p. 1150, 60, docent, scilicet propter vim eius indefessam, quemadmodum etiam fluvii *ἀκάματοι* dicuntur. Convenit igitur illis hactenus saltem cum ea ratione, quam ego Homero tribuo: discrepat autem, quod Acmoni ipsi matrem Tellurem datam esse Alcmanis versus docet, quam equidem in Homeri theogonia filiam potius Oceani fuisse coniicio. Uxorem Acmoni non aliam quam matrem, h. e. Tellurem fuisse crediderim, quemadmodum etiam apud Hesiodum eadem et mater Coeli et uxor est. — Ab aliis Acmonis nomen ipsi Coelo inditum esse Eustathius p. 1150, 59 ait, *ἀπὸ τῆς τοῦ οὐρανοῦ ἀκαμάτου φύσεως*: aut aetheri, quem Coelo patrem dederunt, Etym. l. l. v. 51, aut denique Saturno, Hesych. s. v. *Ἄκμων*, ab iis, opinor, qui hunc temporis deum esse statuerunt. — Ceterum quoniam Acmonis mentionem feci, vellem huius meminissent, qui planetae nuper invento nomen mythologicum quaesiverunt. Nam quum in ceteris planetarum nominibus hic ordo servatus sit, ut initium fieret a diis iunioribus, Iovis liberis, Mercurio, Venere, Marte, Pallade, hos autem sequerentur Iovis sorores Vesta, Iuno, Ceres, tunc ipse Iupiter, post eius pater Saturnus, postremo avus Uranus: quod aptius huic ultimo nuper invento imponi nomen potuit, quam eius, qui Urani pater, Saturni avus, Iovis proavus erat? Neptuni certe nomen, in quod consensisse nostrates astrologi dicuntur, minus aptum est.

26) Vid. Od. VII, 324. XI, 576. Cf. Naegelsbach l. l. p. 75.

27) Il. XV, 36. Od. V, 184.

28) De omni hoc genere Stoicorum iudicium refert Plutarch. de plac. phil. I, 6 p. 242 Tauchn. *Ἡσίοδος βουλόμενος τοῖς γεννητοῖς θεοῖς πατέρας συστῆσαι, εἰσήγαγε τοιούτους αὐτοὺς γεννήτορας, Κοῖόν τε Κρεῖόν θ' Ὑπερίονά τ' Ἰαπετόν τε*: quorum postremum certe eximere debebant, non minus quam Cronum. Ego quid de hac parte theogoniae statuendum censeam, exposui in Diss. de Titan. Hes., ubi cf. impr. p. 25 sq.

Croni uxore, Il. XIV, 203. XV, 187, nihil nec negari neque affirmari potest. De reliquis, quos Hesiodus memorat, Coeo, Crio, Hyperione, unus Hyperion, itemque de sororibus eorum, Phoebe, Thia, Mnemosyne, Themide, una Themis ab Homero nominatur. Sed Hyperionem huic non diversum a Sole esse constat, cuius apud Hesiodum pater est[29]): Themis et in Olympo deos ad concilium Iovis iussu convocat, Il. XX, 4, et hominum in terris concionibus praeest, Od. II, 68. Quod quum Titanes a Iove in Tartaro inclusi sint, Il. XIV, 279 cl. 203, XV, 225, neutrum in his quidem Iovis adversariis numerari posse apparet[30]), omninoque an Titanibus accensiti sint, incertum est.

Fratres Titanum apud Hesiodum Cyclopes sunt, *Βρόντης*, *Στερόπης*, *Ἄργης*, Tonitrus, Fulgetrus, Coruscus, quorum naturam quum ipsa nomina satis declarant, tum poeta v. 141 demonstrat, fulmina ab iis Iovi fabricata esse dicens. Sed his admodum dissimiles Homerus Cyclopes inducit[31]), Polyphemum, Neptuno et Thoosa, Phorci filia, natum, aliosque huius vicinos in occidentali quadam terra, mortales immanes atque agrestes[32]), iurisque ac legum expertes et nulla inter se societate coniunctos, nihilque cum Hesiodeis illis praeter nomen commune habentes, ductum illud ab oculis rotundis, quos utrique in fronte gerunt singulares. Nam quod Klausenius[33]) Homericos Cyclopes ex illis alteris quasi diffictos a poetis et deformatos esse vult, vix quisquam sibi persuaderi patietur, et si cui credibile sit, stirpem tamen Cyclopum Hesiodeorum ab unius certe Polyphemi — nam de ceteris Homerus tacet, — plane diversam esse videmus. Unde autem

29) Od. XII, 176, quo uno loco Sol non *Ὑπερίων* sed *Ὑπεριονίδης* dicitur, satis constat ab interpolatore esse. — Lunam, quae apud Hesiodum Hyperionis filia, Solis soror est, ab Homero nusquam in diis numerari iam dudum alii observarunt.

30) Etiam apud Hesiodum, quamvis Titanum nomen omnibus in universum filiis Urani datum sit, tamen neque Oceanum, neque Tethyn, neque Rheam, Themidem, Mnemosynen in iis, quos Iupiter in Tartarum deiecerit, cogitari posse apparet: et plures utique, quam illos duodecim Urani liberos, in Titanum numero ab eo habitos esse, ex titanomachiae descriptione manifestum fit. Vid. quae hac de re dicta sunt in Diss. de Titan. Hes. p. 29 sqq.

31) Od. I, 71. IX, 106 sqq.

32) Immortales fuisse Klausenius (Die Abenteuer des Odysseus, p. 7.) statuit propterea, quod Polyphemus crudelissimam oculi effossionem vivus pertulerit: quam rationem nemo praeferet satis diserto ipsorum Cyclopum testimonio, quum quaerunt ex Polyphemo Od. IX, 406: *ἦ μή τις σ' αὐτὸν κτείνει δόλῳ ἠὲ βίηφι.* Neque vero mirabimur mortalem, duobus parentibus immortalibus. Nam huius generis exempla in fabulis complura sunt, velut Medusa, Phorci et Cetus filia, quam quidem mortalem esse eo magis mireris, quod duae sorores germanae, Stheno et Euryale, immortales sunt. Etiam illos fulminum fabricatores Cyclopes posterioribus poetis non immortales fuisse notum est: idque etiam theogoniam testari Crates voluit inserto versu, qui nunc legitur in Goettlingii editione *οἱ δ' ἐξ ἀθανάτων θνητοὶ τράφεν αὐδήεντες*, de quo cf. Markscheffel p. 127 et nos in Diurn. antiqu. 1845. Suppl. 2 no. 21 p. 162.

33) L. l. p. 2 sqq. Vossius autem, sched. crit. II p. 382, Hesiodi Cyclopes ex Arimaspis fabulosis originem habuisse suspicatur.

orta sit haec de Polyphemo eiusque vicinis fabula, et cur coclites hi pariter atque illi Hesiodei habiti sint, quaerere hoc loco nihil attinet.

Alii Titanum fratres apud Hesiodum Centimani sunt, *Κόττος*, *Βριάρεως* s. *Ὀβριάρεως*, *Γύης*, **Viriatus**, **Ferius**, **Membro**, quorum vis partim ad turbines procellasque maritimas, quibus fluctus vehementes excitantur, partim ad terrae motus pertinere videtur[34]). Horum Homerus, Il. I, 396 sqq., unum Briareum nominat, quem Aegaeonem ab hominibus, altero nomine a diis appellari dicit, eumque suppetias olim, a Thetide accitum, Iovi contra Iunonem, Neptunum et Minervam tulisse, patreque suo longe fortiorem esse memorat: quis autem sit eius pater, indicare supersedit. Veteres interpretes Neptunum aiunt[35]), quem ab aliis quoque poetis patrem Aegaeoni datum esse videmus[36]), ab aliis autem Pontum, sensu non diverso[37]). Et sane de Neptuno etiam apud Homerum cogitandum esse, non de Coelo, quod propter Hesiodum nonnulli voluerunt[38]), ipse verborum contextus persuadet. Nam quum comparetur v. 404 Briareus cum patre, consentaneum est hanc comparationem ad superiorem adversariorum commemorationem referendam esse, in quibus, qui pater Briarei esse possit, unus Neptunus est[39]). Quod si ita est, etiam in hac parte discordare Homeri theogoniam cum Hesiodea videmus.

Narrat porro Hesiodus de Cyclopibus et Centimanis a patre Coelo in Terrae visceribus statim postquam nati erant absconditis, de Terrae dolore et ira, concitatisque ab ea Titanibus ad patrem castrandum, quarum omnium rerum apud Homerum nulla mentio facta est. Nam **Venus**, quam Hesiodus ex Coeli genitalibus in mare delapsis ortam esse prodit, apud Homerum Iovis filia

---

34) Cf. Diss. de Titan. p. 5. Add. Lennep. ad H. theog. p. 345. Cornut. d. n. d. p. 80 c. intt. et Boettiger. Kunstmyth. II p. 88.

35) Schol. A. D. ad Il. I, 399: *ἦν δὲ θαλάσσιος δαίμων οὗτος, καὶ τὸν πατέρα Ποσειδῶνα κατεβράβευεν.* Ipsum etiam Neptunum nonnunquam aut *Αἰγέα* aut *Αἰγαίωνα* cognominari notum est.

36) Velut a Nonno, XXXI, 285—7, quem hoc non ipsum excogitasse sed ab antiquioribus accepisse nemo facile dubitabit.

37) Eumel. ap. schol. Apoll. Rhod. I, 1165. Matrem Aegaeoni *Θάλασσαν* ab Ione datam esse idem scholiastes memorat. Cf. et Eudoc. Viol. p. 29 et 91.

38) Fuit in his etiam Wolfius. Vid. lectt. eius in Iliadem ab Usterio editas, I p. 145. — Vossius, sched. crit. I p. 198, probabilius credit, Pontum Aegaeoni etiam ab Homero patrem datum esse.

39) Sensit hoc schol. A. ad Il. I, 404: *οὐκ ἔστι δὲ τῶν Τιτάνων ὁ Αἰγεύς* (scr. *Αἰγαίων*), *ἀλλ' ἐνάλιος δαίμων. οὕτως γὰρ καὶ ἡ σύγκρισις λαμβανομένη πρὸς τὸν Ποσειδῶνα λόγον ἔχει.* Nempe hanc dicit *σύγκρισιν*, quae est in verbis *ὁ γὰρ αὖτε βίῃ οὗ πατρὸς ἀμείνων.* Zenodotea huius loci lectio: *ὁ γὰρ αὖτε βίῃ πολὺ φέρτατος ἦεν πάντων οἱ ναίουσ' ὑπὸ Τάρταρον ἠερόεντα* (ita enim emend. cum H. Steph. Barnes. et Heynio), cur Aristarcho ceterisque criticis displicuerit apertum est. Nam neque inclusum in Tartaro Briareum esse quisquam prodidit, sed custodum cum fratribus Tartari portis appositum Hesiodus narrat, stationemque horum custodum extra Tartarum fuisse omnis narrationis tenor docet (cf. diss. nostr. de extremar. mundi partium descr. Hes. p. 8.), neque inclusum facile Thetis accire potuisse videtur. Denique etiam *αὖτε* particula quid sibi velit in ista lectione, non potest intelligi: potest autem, si oppositum Briareum cogitemus patri ante memorato.

est, matre Dione. Hanc autem Hesiodus inter minutas aquarum nymphas, Oceani filias, commemorat, quod qua ratione explicandum videatur, alio loco exposui[40]). Apud Homerum aliquanto angustiorem eius dignitatem esse satis apparet: quosnam parentes habuerit, incertum est. Sed si recte supra conieci, in Homerica theogonia ex Oceano Coelum et Terram prognatos esse, vix crediderim his Dionem sororem additam fuisse. Alii eam in Titanibus numerant, Terrae Coelique progenie[41]), neque improbabile est, hanc ei originem etiam in illa theogonia datam esse.

Porro ex castrati Coeli sanguine nascuntur apud Hesiodum Erinyes, Gigantes nymphaeque Meliae, de quibus alibi accuratius disputavi[42]), et demonstrasse mihi videor, nymphas illas fraxinorum esse, ex quibus generis humani ortum veteres repetierint, gigantesque item hominum, qui nunc vivunt, progenitores[43]), Erinyum autem istam generationem ab theogoniae compositore minus considerate hic relatam esse, ut quae rationem habeat ab ista de Meliis et Gigantibus fabula longe diversam, quum praesertim quae alio theogoniae loco memorantur Poenae (*Κῆρες*) Noctis filiae, eaedem cum Erinysin esse videantur, licet non appellentur ibi hoc nomine. — Homerus Melias nymphas nusquam memorat: Gigantum mentionem facit[44]) ut populi non nimis longo ante bellum Troianum tempore propter insolentiam et iniustitiam interempti una cum rege Eurymedonte, cuius filia Periboea ex Neptuno Nausithoum pepererit, patrem Alcinoi, Phaeacum regis, eius qui Ulixen hospitio excepit. Dicuntur autem Gigantes pariter atque Cyclopes et Phaeaces *θεῶν ἐγγύθεν εἶναι,* h. e. propinqua cognatione deos attingere[45]), id quod originem horum trium populorum non eandem quam reliquorum hominum indicare videtur. Iam vero quae Gigantibus origo ab Hesiodo tribuitur, e castrati Coeli sanguine, eadem Phaeacibus ab Alcaeo et Acusilao tributa est; quumque causa nulla sit, quominus hanc rem non ex vetustis fabulis petitam credamus, licebit, opinor, suspicari, eandem etiam Homero notam fuisse, quamvis neque ipsam diserte commemoret, et ne Coeli quidem castrati mentionem ullam faciat. Est enim res ex earum genere, de quibus haudquaquam tuta sit ex silentio coniectura[46]). Sic igitur etiam Cyclopes Homerici eodem modo

---

40) In dissert. de Oceanidum et Nereidum catalog. Hesiod., ann. 1843 edita.

41) Apollod. I, 1, 3. Orph. fr. 8 p. 467 Herm.

42) In dissert. de nymphis Meliis, Gigantibus et Erinysin. ann. 1845 edita.

43) In aliis carminibus Hesiodo adscriptis *Βροτὸς* memorabatur, Aetheris et Diei filius, (Etym. M. p. 215. 37), quem vix dubitari potest quin primum hominum parentem esse voluerint. Sed eiusmodi discrepantia in tanta Hesiodeorum carminum varietate nemini mira videbitur. De gigantibus autem memorabilis locus est in fragmento Pindarico nuper a Schneidewino edito, Philolog. 1, 3 p. 437, ubi quum variae de prima hominum origine fabulae percenseantur, unus eorum, *οὓς Γαῖ ἄνδωκε πρῶτα*, Alcyoneus est, *πρεσβύτατος γιγάντων.*

44) Od. VII, 56 sqq.

45) Hanc veram esse verborum interpretationem hodie vix quisquam dubitat. Vossius olim, Alte Weltk. s. Sched. crit. II p. 292 aliter accepit: secura felicitate diis similes: *(an sorgloser Glückseligkeit den Göttern nahe.)*

46) Valet de his Strabonis iudicium, quamvis ab ipso non recte semper adhibitum, XII, 3 p. 34 Tauchn.:

orti videbuntur: neque obstabit huic sententiae, quod unus eorum, Polyphemus, Neptuni et Thoosae filius dicitur. Nam exemplum plane geminum videmus in Centaurorum fabula, quorum unus, Chiron, Saturni et Philyrae filius est, quum reliqui nubem ab Ixione compressam matrem habeant. — Sed de humani generis origine, quam nonnulli, in quibus, etiam Hesiodus, a Gigantibus repetiisse videntur, Homerum aliter statuisse credo. Siquidem Gigantes uno cum hominibus tempore in terris floruisse ex eo colligitur, quod illi tertia demum ante Ulixen aetate deleti sunt, quo tempore, si quis chronologicis rationibus aliquem in fabulosa historia locum concedat, vixisse reperiuntur Minos, Pelops, Laomedon aliique multi. Nisi quis forte Gigantum duplicem propaginem fuisse sumat, alteram humanam, dissimilem parentibus, alteram autem pari cum his natura, et hanc quidem perdurasse usque ad Eurymedontem. Sed diversae opinionis indicium suppeditat proverbialis illa loquutio *ἀπὸ δρυὸς ἠδ' ἀπο πέτρης*, Od. XIX, 163, quam de ortu hominum ex arboribus et lapidibus veteres omnes vere, ut arbitror, interpretati sunt[47]). — Denique Erinyes nominantur quidem ab Homero saepenumero, sed unde genus trahant, nusquam apparet. Apud Hesiodum autem, si recte Poenas Noctis filias easdem cum Erinysin esse sumpsimus, duas fabulas diversas male contaminatas habemus, quarum vetustiorem ego quidem hanc esse crediderim, quae Noctem illis matrem dat.

Nocti etiam alii ab Hesiodo liberi ac nepotes dati sunt non pauci, quorum Homerus nullos memorat nisi hosce: primum Mortem et Somnum, qui fratres esse dicuntur Il. XIV, 231, deinde Somnia, quorum populus in Orci aditu habitat, Od. XXIV, 12; *Κῆρας* porro, sed ambigua personarum significatione[48]), et *Μοίρας*, de quibus postea dicendum erit; denique *Ἔριν*. Sed haec quidem Martis soror dicitur Il. IV, 445, V, 518, unde apparet, non Noctis filiam habitam esse: de reliquis, quorum genus non indicatur, si quis convenisse Homero cum Hesiodo credat, equidem haud repugnabo[49]). Eridis filiam Hesiodus *Ἄτην* facit cum magna multitudine malorum et molestiarum, quae omnes apud Homerum res tantummodo, non personae sunt, praeter unam *Ἄτην*. Sed haec Iove nata perhibetur, qua de re mox videbimus.

Sequitur apud Hesiodum Ponti e Terra progenies, filii tres, Nereus, Thaumas, Phorcus, filiaeque duae, Ceto et Eurybia, quibus omnibus aut maris quasdam proprietates aut res

---

τὸ μὴ ὀνομάζειν δὲ πολλὰ τῶν γνωρίμων οὐκ ἀγνοίας ἐστὶ σημεῖον. et p. 35: *μοχθηρῷ σημείῳ χρῆται πᾶς ὁ ἐκ τοῦ μὴ λέγεσθαί τι ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἀγνοεῖσθαι ἐκεῖνο ὑπ' αὐτοῦ τεκμαιρόμενος.*

47) Conf. diss. de nymphis Meliis etc. p. 12. Rationem quidem huius opinionis satis ineptam multi excogitarunt, velut schol. Ven. et Eustath. ad Il. XXII, 126. schol. Ambr. et Eustath. ad Od. XIX, 163; sed ipsa tamen opinio nihilo secius agnosci debet. — Ceterum duos Homerus ipsius terrae partu editos memorat, Erechtheum, quem *ἔτεκε ζείδωρος ἄρουρα*, Il. II, 548, et Tityum, *γαιήϊον* s. *γαίης ἐρικυδέος υἱόν*, Od. VII, 324. XI, 575. Sed uterque, et maxime Tityus, a vulgari hominum genere diversi sunt.

48) Cf. Naegelsbach Theol. Hom. p. 128 sq., qui recte monet, non plane eandem *Κηρῶν* notionem apud Homerum esse, quam apud Hesiodum.

49) Naegelsbach l. l. p. 78 Noctem apud Homerum Somniorum matrem esse negans ablegat nos ad ea, quae ipse ad Il. II, 6 exposuerit. Sed nihil ibi de Somniorum parentibus disputatum, neque omnino quidquam prolatum esse videas, quod isti sententiae adversetur.

e mari oriundas significari manifestum est. In Homeri carminibus neque Pontus usquam deus appellatur, neque liberorum eius mentio fit: praeterquam Phorci, cuius filia Thoosa ex Neptuno Polyphemum peperit, et Nerei, cuius filiae Nereides sunt. Nam quod veteres quidam Homeri interpretes nomen harum patronymicum esse negant, ipsasque aut Phorci aut etiam Protei, quem Hesiodus ignorat, filias esse, patrem autem Nereum ab Hesiodo ex nomine earum male intellecto confictum volunt, nemini facile persuadebunt[50]. Maiore iure de Ponto dubites, fueritne ab Homero in deorum numero habitus, an nihil nisi mare ipsum sit, divina persona carens. Sed mihi quidem haud improbabile videtur, in ea theogonia, cuius apud Homerum dispersa tantum et tenuia vestigia apparent, etiam Ponto deo locum fuisse, ut Oceani et Tethyis aut etiam Terrae filio. Nam mare omne, abs quo ille nomen habet, originem ab Oceano ducere Homero videbatur[51], contra quam Hesiodo, qui dulces tantum aquas Oceano et Tethye gigni, Pontum autem sine patre ex Terra nasci facit, quemadmodum etiam posteriores quidam physici, similem rationem sequuti, mare salsum Terrae sudorem dixerunt[52]. Neque obstat illi coniecturae, quod in Homerica theogonia etiam Terram ac Coelum Oceanus genuisse videtur, qua de re paullo ante diximus. Quidni enim, his generatis, Pontum quoque gignere potuerit? qui quidem Coeli frater, uterinus saltem, etiam apud Hesiodum est. Verumtamen fatendum est, aliquid difficultatis aliunde obiici. Quippe eo, quem supra significavimus, loco, Il. XXI, 196, ex Oceano non solum mare omne, sed fluvii quoque et fontes derivantur, unde consequens videri debet, ut, quemadmodum Pontum illius filium creditum esse propter hunc locum coniecimus, sic etiam fontium fluviorumque numina eiusdem filii filiaeque dicantur, ut ab Hesiodo factum videmus. Atqui apud Homerum contra est. Nam qui unus apud eum fluvius cum patris nomine memoratur, Xanthus s. Scamander, Il. XIV, 434, Iovis, non Oceani filius est; itemque nymphae Naiades et Crenaeae, Od. XIII, 356. XVII, 240, *κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο* sunt: quae autem Oceani filiae dicuntur, Perse et Eurynome, Od. X, 139. Il. XVIII, 399, has ab hoc minutarum nympharum genere, quibus ab Hesiodo immixtae sunt, longe diversas et dignitatis multo amplioris esse apparet. Sed inconstantiam in huiusmodi rebus quisnam mirabitur? in Homero praesertim, h. e. in iis carminibus, quae neque hominis, neque temporis aut loci unius esse constat. Ceterum, quoniam Eurynomae et Persae mentionem iniecimus, harum altera, quae apud Hesiodum Gratiarum mater est, et in alia quadam theogonia Ophionis, eius qui ante Saturnum mundi imperium habuit, coniux fuit, cur locum in Oceanidibus obtinuisse videatur,

---

50) Schol. V. ad Il. XVIII, 38: *πλανηθέντες οἱ περὶ Ἡσίοδον Νηρέως ἀνέγραψαν θυγατέρα[ς] καὶ Θέτιν [καὶ τὰς Νηρεΐδας], τοῦ ποιητοῦ παρὰ τὸ νεῖν τὴν λέξιν ποιησαμένου, ὅθεν καὶ νῆσος καὶ ναρὸν, τὸ ῥευστικόν. ἦσαν δὲ Πρωτέως, φησὶν, ἢ Φόρκυνος. οὗτοι γὰρ γέροντες ἐνάλιοι κτλ.*

51) Il. XXI, 196:

μέγα σθένος Ὠκεανοῖο,
ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα,
καὶ πᾶσαι κρῆναι καὶ φρείατα μακρὰ νάουσιν.

52) Lucret. V, 488.

alibi exposui[53]): Perse autem, sive, ut ab Hesiodo dicitur, Perseis, similem mihi significationem habere videtur, quam, qui et ipse ex alia quadam fabularum serie in Hesiodi theogoniam ascitus est, Perses, Crio, Titanum uno, et Eurybia, Ponti filia, natus, Astraei et Pallantis frater[54]). Nam Crius et Eurybia quin ad mare pertineant, eiusque magnam vim et potestatem significent, dubitari vix posse arbitror. Horum filius Astraeus s. Sidereus propterea dicitur, quod sidera et oriri e mari et ali etiam maris exhalatione videbantur. Alter filius, Pallas s. Vibruus, vim illam significat, qua sidera ab ortu ad occasum per coeli convexa quasi vibrantur: Perses denique, quem Trameum s. Penetrium interpretari licet, eam vim, qua, posteaquam occiderunt, rursus occulta quadam via ad eundem unde orta erant locum revertuntur. Hanc igitur revertendi et trameandi vim etiam in Perseide s. Perse, Oceani filia, agnoscere mihi videor: quae quoniam ad Solem non minus quam ad sidera pertinet, Soli haec coniux data est[55]), ex quo Aeeten et Circen peperit, quorum sedes in iis regionibus sunt, quas Sol aut oriens primas, aut occidens postremas invisit.

Sed redeundum est ad Ponti progeniem, ex qua duorum tantum filiorum Homerum meminisse vidimus, Nerei et Phorci. De illius filiabus, Nereidibus, praeter Thetin aliae nominantur tres et triginta, partim iisdem, quae Hesiodus refert, nominibus, partim diversis[56]). Phorci unam Homerus filiam nominat, Thoosam, Hesiodo ignotam, quam Polyphemi ex Neptuno matrem esse iam supra diximus. Coniugem autem eandemque sororem Phorci, Cetonem, nusquam memorat, neque alios vel filios horum vel posteros, qui magnam Hesiodeae theogoniae partem implent, praeterquam hosce. Primum Gorgonem, quae aut ipsa aut caput eius, horrendo aspectu, apud inferos esse videtur[57]), effigies autem, sicut Iovis aegidi, ita etiam Agamemnonis scuto imposita[58]), terrendis scilicet adversariis. Obtruncatam, ut Hesiodus refert, a Perseo nusquam Homerus memorat; ignotam ei fabulam fuisse, vix tuto colligas, siquidem Persei saltem meminit ut *πάντων ἀριδεικέτον ἀνδρῶν*, Il. XIV, 320, quamquam loco veteribus criticis suspecto[59]). Memoratur porro canis inferorum,

---

53) In dissert. de Ocean. et Nereid. catal. p. 14.

54) De his omnibus conf. dissert. de Titanibus Hes. p. 20.

55) Od. X, 138. 9. Theog. 957.

56) Il XVIII, 39—49, quos versus Zenodoti obelo notatos esse scholiastae memorant.

57) Od. XI, 633, de quo loco varias veterum ac recentiorum interpretum sententias examinare nunc non opus est.

58) Il. V, 741. XI, 36.

59) Conf. Lobeck. Aglaoph. p. 286. Idem vir summus, cui equidem me meaque probari prae ceteris cupio, p. 317 not. a. Heynium reprehendit propter iudicium in obss. ad Apollodor. p. 118 prolatum: „Quod Hesiodum primum fabulae de Gorgone et Perseo auctorem edunt viri docti, auctore Hesychio (s. v. *Γοργώ* et *Γοργείη κεφ.*) parum docte faciunt, qui Homerum fabulas has ignorare h. e. iis non uti ait.“ Sane mentem Hesychii Heynius non percepit; nam is reapse excogitasse Hesiodum hanc fabulam, non solum narrasse primum e superstitibus poetis dicit. Sed hoc Hesychii testimonium non plus ponderis habere potest, quam veterum grammaticorum de Nereo sententia, cuius supra mentionem feci: cum autem, cui Persei fama nota erat, facinus Persei

sed nomine celato, quem Cerberum Hesiodus dixit, Il. VIII, 367. Od. XI, 367[60]). Denique Chimaera, Il. VI, 179 sqq., πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα, qualem monstri figuram etiam Hesiodus describit, Th. v. 321 sq Sed nullius horum parentes ab Homero indicantur. Neque Thaumantis, qui item apud Hesiodum Ponti filius est, eiusque uxoris Electrae, Oceani filiae, ulla ab Homero mentio fit, licet eas, quae his ab altero poeta filiae dantur, Harpyias, in quibus Podargen, Hesiodo ignotam, itemque Iridem, deorum nuntiam, aliquoties nominet[61]).

In Ponti progenie apud Hesiodum etiam Echidna est[62]), quae Typhoeo, Tartari filio, copulatur. Illam Homerus nunquam, Typhoeum uno loco nominat, Il. II, 782. 3, sed obiter et sine patris mentione. Verumtamen quum cubile eius ἐν Ἀρίμοις commemoret, quo in loco etiam Echidna habitare ab Hesiodo dicitur, infestumque eum Iovi esse et fulminibus verberari significet, non temere coniicias, etiam fabulam de certamine eius cum Iove, cuius Hosiodus testis est, Homero non ignotam fuisse.

Ponti posteris percensitis sequuntur apud Hesiodum ii, qui a Titanibus originem ducunt, et primum quidem ab Oceano. Sed hunc Homero in Titanibus non esse, sed progenitorem potius, sicut ceterorum omnium, ita etiam Titanum haberi iam supra vidimus. Reliquorum, qui in his ab Hesiodo numerantur, nulla ne minima quidem apud Homerium mentio fit, praeter Iapetum et Saturnum: qui autem liberi Titanum ab illo perhibentur, quamquam nonnulli etiam Homero noti sunt, sciri tamen non potest, eandemne iis an aliam originem tribuerit: quamobrem hos omnes nunc silentio praetermittimus. Neque ex Iapeti filiis ullum Homerus memorat praeter Atlantem, sed ne hunc quidem cum patris designatione: quaeque de eo narrantur, nonnihil ab Hesiodeis discrepare videntur, qua de re nunc accuratius disputare nihil opus est[63]). Filiam eius Calypso dicit, quo nomine nympham apud Hesiodum in Oceanidibus habemus, plane, ut apparet, ab hac Homerica diversam.

Pervenimus iam ad Saturni et Rheaeliberos, qui sex sunt apud Hesiodum, Vesta, Ceres, Iuno, Pluto, Neptunus, Iupiter. Ex his Homerus Vestam nec nominat nec nosse videtur, id quod iam ab aliis observatum est. Cererem iisdemne an aliis parentibus natam credat, nusquam apparet: neque tamen causa est, cur fabulam ceteris omnibus communem non ab ipso quoque acceptam statuamus. Reliqui quattuor disertis verbis Saturni et Rheae liberi esse dicuntur, sed ordo nascendi diversus est. Nam apud Hesiodum prima Vesta nascitur, deinde Ceres, post hanc Iuno, quartus

---

nobilissimum, etiamsi non diserte memoret, notum tamen fuisse, non intelligo qua ratione diffiteamur Et video sic etiam Lennepium iudicare p. 238.

60) Cf. Pausan. III, 25, 4.

61) Il. XVI, 150. Od. I, 241. XX, 77.

62) Non satis liquet, utrum Phorci eam et Cetonis, an Chrysaoris et Callirrhoae filiam dicat: sed illa tamen verior interpretatio videtur. Cf. Mützell. p. 452.

63) Conf. Naegelsbach. th. Hom. p. 81 sqq., cuius sententiam ego admodum probabilem censeo.

Pluto est, quintus Neptunus, Iupiter autem omnium postremus: idque non casu sed consulto factum esse ex iis apparet, quae mox narrantur, ut devoraverit Saturnus liberos recens natos, utque Iovem demum mater servaverit, is autem, simulatque adoleverat, evomere patrem liberos ante se natos coegerit[64]). Apud Homerum contra, Il. IV, 60, Iuno sese aut omnium aut filiarum saltem natu maximam esse praedicat, et, si quis de huius loci interpretatione ambigat, — nam est sane ambiguus[65]), — Iupiter certe disertis verbis maximus natu de tribus fratribus esse dicitur, secundus Neptunus, tertius Pluto[66]): unde manifestum est, fabulam istam de liberis devoratis rursusque eiectis Homero ignotam fuisse. Nec minor est utriusque poetae dissensio de Iovis coniugiis. Nam apud Hesiodum Iupiter primam Metin ducit, idque factum videmus posteaquam, patre deiecto, ipse rerum potitus est: siquidem et *θεῶν βασιλεὺς* a poeta dicitur has nuptias narrante v. 886, et mox praegnantem Metin devorat, ne regnum sibi a filio, quem paritura esset, eripiatur, v. 892. Deinceps Themidem, Eurynomen, Cererem, Mnemosynen, Latonam, postremam autem omnium Iunonem sibi copulat. Contra apud Homerum Iunonem iam tum amplexus esse dicitur, quum ambo adhuc sub paterno imperio essent: quam ob causam furtim concumbant, *φίλους λαθόντε τοκῆας*, Il. XIV, 296. Et Iunonem sub matris custodia etiam eo tempore esse videmus, quum patrem Iupiter deiicit: nam commendatam sese tunc a Rhea Oceani et Tethyis tutelae esse ipsa memorat Il. XIV, 202. Quod autem veteres quidam interpretes[67]) post furtivos illos congressus, deiecto iam in Tartarum Saturno, etiam iustas solemnesque nuptias celebratas esse volunt, Oceano et Tethye desponsantibus, idque comparant cum Samiorum more, ut proci cum puellis clanculum ante nuptias concumberent: est illud quidem haud improbabile, fabulam divinam ad similitudinem humani moris confictam esse, neque tamen sufficit ad conciliandum, quemadmodum illi volunt, cum Hesiodo Homerum. Nam si quam rationem physicam huic de Iovis Iunonisque nuptiis fabulae inclusam esse concedimus, id quod sane concedendum est, eadem ratio, qua Iupiter statim adolescens cum Iunone congressus esse fingebatur, non patiebatur haud dubie iustas nuptias tam diu differri, interpositis tot aliis coniugiis,

---

64) Eundem ordinem hymn. H. in Venerem servat, v. 21, fabulam eandem respiciens: item Apollodor. I, 1, 5. Callim. H. in Iov. v. 58 aliique.

65) Schol. A. ad Iunonis verba, *καί με πρεσβυτάτην τέκετο Κρόνος ἀγκυλομήτης ἀμφότερον, γενεῇ τε καὶ οὕνεκα σὴ παράκοιτις κέκλημαι*, primum haec annotat: *πρεσβυτάτην, τιμιωτάτην νῦν. πλαγιασθεὶς δὲ ἐντεῦθεν Ἡσίοδος νεώτερόν φησι τὸν Δία.* deinde haec: *γενεῇ ἀντὶ τοῦ γένει. ἐκ Κρόνου γάρ.* Item schol. B. L. *γενεῆς* significationem non unam esse monent, quum et de aetate dicatur, ut Il. II, 707, *ὁπλότερος γενεήν*, et de genere, ut Il. XI, 796, *γενεῇ μὲν ὑπέρτερος*, et aliis modis pluribus. Recentiores interpretes plerique de genere h. l. acceperunt, etiam Wolfius in scholis tom. II p. 235: ego utrum verius sit certo sciri non posse arbitror.

66) Il. XV, 166. 187. 8. XIII, 355.

67) Schol. B. L. V: *λάθρα ἐμίγη, ὅτε δὲ ἐταρταρώθη ὁ Κρόνος, ὡς παρθένος ὑπονοουμένη ἐξεδόθη Διὶ παρὰ Τηθύος καὶ Ὠκεανοῦ. — ἄλλοι τὸν Δία φασὶν ἐν Σάμῳ λάθρα τῶν γονέων ἀποπαρθενεῦσαι τὴν Ἥραν, ὅθεν Σάμιοι μνηστεύοντες τὰς κόρας λάθρα συγκοιμίζουσιν, εἶτα παῤῥησίᾳ θύουσι τοὺς γάμους. Τοκῆας οὖν τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Ῥέαν. ἔνιοι δὲ τοὺς προγόνους, τοὺς περὶ Ὠκεανὸν καὶ Τηθύν.*

liberisque plurimis susceptis. Restabit igitur, ut cum aliis quibusdam veteribus *τοκῆας* illo, quem citavimus, loco non de parentibus, Saturno et Rhea, sed de proavis, Oceano et Tethye, accipiamus. Ita sane non difficile erit dissensionem istam componere: poterimus enim et clandestinum istum concubitum et subsequens matrimonium cuilibet quamvis sero tempori assignare. Vereor tamen magnopere, ut haec interpretatio vera sit, videorque mihi agnoscere duas tractandarum fabularum rationes plane inter se diversas. Nempe deorum regis, eius quem omnes Graeci communi nomine *Δία*, h. e. nihil aliud quam Deum appellabant, aliae olim alibi uxores habebantur, ut quaeque dea in maximo apud quemque populum honore erat Iovisque consortio digna aestimabatur. Hanc opinionum varietatem susceperunt deinde poetae, qui quum fabulas alias alibi natas contexere inter se et concinnare conarentur, fieri non potuit, quin pro fundamento ponerent eas potissimum, quae ipsis patriae et apud populares suos receptae essent, ceteras autem his quantum possent accommodarent. Itaque si Iovis uxorem in patria sua Iunonem, apud alios autem alias celebrari viderent, conciliandarum fabularum rationes duas habebant. Aut enim fuisse quidem alias olim Iovi nuptas profitebantur, sed postea dimissas, aut ne fuisse quidem illas uxores legitimas, sed pellicum loco amatas, quales amores, sicut inter homines nullae leges vetabant, ita in diis quoque non magnopere illius aetatis animos offendere potuisse facile apparet. Utraque ratio a nobilioribus poetis, et quorum carmina ceteris pro exemplo essent et quasi viam praeirent, ascita et ad posteros propagata est. Alteram Homerus sequitur, qui quum Iovem statim adolescentem cum Iunone copulet, ceteras videri debet pro pellicibus habuisse: alteram Hesiodus amplexus est, apud quem Iunonem Iupiter omnium postremam in matrimonium ducit, neque liberos postea ex aliis deabus procreat, praeterquam ex Maia Mercurium. Sed haec Atlantis filia, Iapeti neptis, minoris haud dubie dignitatis inferiorisque loci esse videbatur, quam illae, quae ante Iunonem Iovi nupserant, ut Maiam quidem pellicem eius haberi sine iniuria liceret, illas autem maiorum gentium deas necesse esset uxores legitimas, quamvis mox dimissas credi. — Ceterum ordinem quoque in enumerandis septem Iovis uxoribus Hesiodus eum sequitur, quem non casu ac temere, sed prudenti consilio institutum esse facile intelligas. Nam deorum hominumque moderatori ante omnia prudentiam adesse oportebat, quo ordinare regnum et stabilire posset. Hanc ob causam Metin, h. e. nihil aliud quam prudentiam, primam uxorem capit, moxque etiam penitius sibi copulat ac totam plane imbibit, quo facto Minervam, maternae paternaeque prudentiae participem ac ministram, de suo ipse capite procreat. Proxima Themis est[68]), dea iustitiae seu legis aeternae atque immutabilis, qua rerum omnium naturam pariter ac vitam hominum regi oportet. Huius legis virtute quum temporum varietates coelique mutatationes recto ordine convenienterque et concorditer procedunt, tum in hominum societate ius fasque et concordia vigent, id quod significatur Horis tribus a Iove

---

68) A Pindaro hanc primam Iovis uxorem habitam esse ex hymn. fr. 2 p. 561 Boeckh. coniicit Caesar in Diurn. antiqu. 1843 p. 405. Sed interpretatio illius fragmenti non satis certa est.

ex Themide procreatis, *Εὐνομίη*, *Δίκη*, *Εἰρήνη*. — Neque minus ex hac lege hominibus sua cuique sors obtingit, unde *Μοῖραι* quoque s. Parcae Iovis ex eadem Themide filiae dicuntur: quamquam alii, et ipsa quoque theogonia alio loco, v. 217 sq., aliam Parcis originem, Iove ceterisque diis antiquiorem, ex Nocte et Erebo assignarunt. Scilicet etiam dii aeternae fatorum legi obnoxii sunt, cuius legis ortum, quoniam in obscuro est ipsisque mundi primordiis aequalis, non inepte ad Noctem, Chaus vetusti filiam, referebant. — Tertia Iovis uxor Eurynome est, ex antiquiore quadam theogonia ascita, et significatione non satis certa, sed cui locus in hac uxorum enumeratione propter filias denegari non poterat. Nam Gratias Iovi peperit, quae, sicut Parcae sortem, Horae autem iustitiam, aequitatem, concordiam, sic hae quidquid iucundum et delectabile est hominum vitae dispensant. — Sequuntur quae aut alimenta corporibus procurant frugum proventu, aut animos rerum cognitione et scientia instruunt, Ceres et Mnemosyne, quarum altera Proserpinam, altera Musas parit[69]). — Sexta Latona est, mater Apollinis et Dianae, quorum vis et natura minus certam ac definitam habet ad certas quasdam necessitates vitae humanae relationem, quam ob causam neque primo loco, ante Themidem, numerari, neque media ceteris interponi Latona apte poterat, sed debebat post has omnes et proxime ante Iunonem collocari. De Iunonis autem ex Iove liberis, Hebe s. Iuventa, Ilithyia, Marte, deque Vulcano, quem ipsa ex sese absque Iovis amplexu procreasse dicitur, non opus est nunc accuratius disputari, sed videndum tantummodo, quatenus cum his fabulis Homeri theogonia aut conspiret aut discrepet.

Ac primum quidem Metidis nullam ab Homero mentionem factam videmus. Minervam enim quamvis filiam Iovis saepissime dicat, tamen nec matrem eius usquam nominat, nec quo modo nata sit significat, ut dubitari possit, noveritne et probaverit fabulam illam, quae apud Hesiodum legitur, an aliter statuerit. Nam quod grammatici quidam *Τριτογένειαν* interpretantur ex capite natam, nullius ad hanc quaestionem momenti est[70]). Verumtamen, quum alios Minervae natales in fabulis vetustis ac genuinis olim traditos fuisse nullo ne tenuissimo quidem vestigio probetur[71]), equidem Homerum eandem cum Hesiodo fabulam tenuisse arbitror, quam quod nusquam diserte memorat, mirari tum demum liceret, si quam memorandi causam fuisse videremus, quae demonstrari nulla potest. Neque praetermittenda sunt verba Iunonis, Iovem alloquentis, Il. V, 880, *ἐπεὶ αὐτὸς ἐγείναο παῖδ' ἀΐδηλον*: nam *αὐτὸς* non temere h. l. pro *μόνος* dictum accipietur, quamvis veteribus quibusdam criticis hanc interpretationem improbatam esse scholia doceant[72]). Certe

---

69) Fuisse qui primam omnium Cererem Iovi nupsisse dicerent, Servius docet ad Virg. Georg. IV, 58.

70) Cf. Nitzsch. ad Od. tom. 1 p. 213. Hermann. de Graeca Minerva opusc. VII, p. 277. Grimm. Deutsche Mythol. I, p. 148.

71) Nam Mnaseae commentum, de Coryphe, Oceani filia, et si quae sunt similia, in genuinarum fabularum numero non habenda esse apparet.

72) Schol. B. L. ad Il. l. l.: *αὐτὸς ἐγείναο*: *τοῦτο δέδωκεν ἀφορμὴν Ἡσιόδῳ τὸ αὐτὸς ἀντὶ τοῦ μόνος λαβεῖν, ὅπερ ὁ ποιητὴς οὐκ οἶδεν, ἀλλὰ λέγει, ἀνεῖς αὐτήν, ἐπεὶ σὺ ἀΐδηλον αὐτὴν ἐγέννησας.*

coniunctiorem Iovi Minervam et cariorem quam ceteros deos esse non semel apud Homerum apparet, unde fit, ut, si quando minus haec patri obtemperet, tanto aegrius id ab eo feratur[73]. Quae autem ratio isti fabulae inclusa sit, ut matre devorata filiam ipse peperisse diceretur, non inepte veteres allegorici exposuerunt[74]. Sed in theogonia devorandae Metidis non hanc solum causam habuisse Iupiter dicitur,

ὥς οἱ συμφράσσαιτο θεὰ ἀγαθόν τε κακόν τε,

sed etiam cavere voluisse, ne quem illa filium pareret patre fortiorem: cui narrationi haec ratio subest, quod imperium ac potestas Iovis absque sapientia constare non posse intelligebatur. Quodsi filium Metis pareret, hunc consentaneum erat pari cum matre sapientia fore, ideoque patre etiam sapientiorem: quandoquidem plus de matris ingenio cum filio quam de uxoris cum marito communicatur. Sapientior autem patre non poterat non etiam potentior evadere. Hanc ob causam Iupiter matrem ipse totam imbibit sapientiamque eius suam sibi propriam facit: quo facto filium illa parere non iam potest, quae autem ex ipso filia nascitur, particeps quidem sapientiae, quam pater imbiberat, nequaquam tamen patre sapientior fit[75].

Horae memorantur quidem ab Homero, sed neque numerus earum neque parentes neque nomina indicantur. Unum iis munus tribuitur, ut Coeli Olympique portas pandant recludantque, densa nube aut remota aut obducta, Il. V, 749. VIII, 392: easdem temporis decursum moderari ex Il. XXI, 450, intelligitur:

---

73) Vid. Il. VIII, 405 cl. 372. Hinc etiam dubitarunt grammatici de Il. I, 400, ubi Minerva olim cum Iunone et Neptuno Iovem vincire voluisse dicitur, Apollinemque pro ea nominatum maluerunt. Quamquam non hanc unam dubitandi causam fuisse facile concedo. Cf. Lobeck Aglaoph. p. 287 not. c.

74) Singulos laudare supervacaneum est. Revocat autem mihi hic locus memoriam Chrysippeae disputationis, a Galeno excerptae, De Hippocr. et Plat. dogm., tom. V p. 349 Kuehn., versuumque undeviginti, quos ille pro Hesiodeis citaverat, de Minervae natalibus. Hos enim versus plerique pro manifestissimo documento habuerunt, longe diversum ab eo, quod nos habemus, theogoniae exemplum a Chrysippo lectum esse: unus, quod sciam, Mützellius, de em. theog. p. 367, non ex theogonia, sed ex alio quodam carmine, theogoniae olim subiuncto, eos citari iudicavit, cuius indicii veritatem ego mihi videor certissimis argumentis ex ipsis Chrysippi verbis desumptis comprobasse, in diss. de fals. indic. lacun. th. II., ann. 1843 edita, p. 21—25. — Ceterum postremos quattuor versus, de quorum emendatione multi frustra laborarunt, nunc ita emendandos censeo:

Ἔνθα θεὰ παρέλεχθ', ἣ μὲν (pro *παρέλεκτο Θέμις*) *παλάμαις περὶ πάντων*
ἀθανάτων ἐκέκασθ', οἳ Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσιν,
αἰγίδα δ' ἀσκήσασα (pro *ποιήσασα*) *φοβέστρατον ἔντος Ἀθήνη,*
σὺν τῇ γείνατό μιν, πολεμήϊα τεύχε' ἔχουσαν.

Auctorem horum versuum post Stesichorum vixisse oportet, si verum est, quod schol. Apollon. IV, 1310 ait: *πρῶτος Στησίχορος ἔφη σὺν ὅπλοις ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἀναπηδῆσαι τὴν Ἀθηνᾶν.* Scilicet de armata Minerva Stesichorus loquutus est: ex capite Iovis natam esse iam Hesiodus disertis verbis testatur, lapsusque memoria Vossius est, sched. crit. I p. 139, quum Hesiodo pariter atque Homero hanc fabulam notam fuisse negat.

75) *Φρονεῖν δὲ κἀμοὶ Ζεὺς ἔδωκεν οὐ κακῶς,* ipsa ait apud Aeschylum, Eum. v. 812.

ἀλλ' ὅτε δὴ μισθοῖο τέλος πολυγηθέες Ὧραι
ἐξέφερον.

Denique Il. VIII, 432 revertentibus per Olympi portas Iunoni et Minervae equos de curru solvunt, utpote inferioris ordinis deae, et maioribus ad tempestiva ministeria facile paratae. Sed ad mores hominum regendos vitamque iustitia, aequitate, concordia temperandam munus earum apud Homerum non videtur pertinere.

Parcarum quoque mentio frequentissima, sed de stirpe, de numero, de nominibus singularum idem silentium: quumque unius earum apud Hesiodum nomen *Κλωθώ* sit, Homerus plures communi nomine *Κατακλῶθας* appellat, Od. VII, 197[76]), coniungitque cum *Αἴσῃ*, tanquam alias, licet alibi *Αἶσαν* et *Μοῖραν* promiscue usurpet, et *Μοῖραν* multo saepius singulari quam plurali numero dicat. Ceterum quum etiam apud Hesiodum duas diversas de Parcarum genere fabulas proponi videamus, neque apud posteriores unquam una de iis opinio certa ac stabilis invaluerit, Homerum, qui fatorum vim ac numen magis obscuro animi sensu suspicatus esse, quam certam vel unius vel plurium personarum speciem informasse videtur, non sane mirum est de genere et ortu Parcarum nihil prodidisse. Neque Gratiarum aut parentes Homerus nominat, aut numerum definit[77]): quamquam amplius tres fuisse, quot habet Hesiodus, facile colligas ex Il. XIV, 268. 9. 275. 6., ubi una ex iunioribus Gratiis nominatur, Pasithea, quae non est in tribus Hesiodeis, Aglaia, Euphrosyne, Terpsichore. Quam variae autem etiam posteriorum de Gratiis sententiae fuerint, nemo ignorat.

De Proserpina ambigi potest, Cererisne eam filiam, ut Hesiodus, sic etiam Homerus crediderit. Nam licet Cererem in iis numeret, quas Iupiter amplexus sit, Il. XIV, 326, Proserpinamque Iovis filiam esse testetur, Od. XI, 217, tamen Cerere hanc natam esse nusquam perhibet, neque temere Prellerus, vir subtilissimus[78]), numen eius et munus apud Homerum tam diversum videri iudicavit ab eo, quod posteriores ei tribuerunt, ut vix ratio appareat, cur Cereris eam filiam ab Homero habitam esse credamus: quippe pertinere hanc originem ad eam opinionem, qua frugum in terrae sinu absconditarum rursusque in lucem prodeuntium vices moderari Proserpina credebatur, cuius opinionis nullum apud Homerum vestigium esse, sed hoc unum de Proserpina praedicari, esse eam inferorum reginam, horrendam hominibus et formidabilem. Sed fatendum est tamen, incertam et lubricam esse hanc disputationem. Nam sicuti apud posteriores Proserpinam duas quasi personas sustinere videmus, inferorum reginae et frugum obeuntium et renascentium moderatricis, neque difficile est ad explicandum, qui fieri potuerit, ut, si hoc alterum ab initio proprium munus habuit, abs quo Cereris filia dicta est, postea etiam regnare in terrae sinu apud inferos crederetur, ita hoc ipsum iam ante Homerum factum esse, etiamsi demonstrari nequit, non

---

76) De h. l. cf. Nitzsch. tom. II p. 155 et Maetzner. de Iove Homeri p. 75.
77) Cf. schol. V. ad Il. XIV, 183 et B. L. V. ad 276. Eustath. p. 976, 37.
78) Demeter und Persephone p. 6 et p. 10 sqq.

tamen prorsus incredibile videri debet. Nam quod in carminibus Homericis semper tantum ut Orci regina inducitur, altero munere nusquam significato: ne causa quidem huius significandi ulla demonstrari poterit, ideoque haudquaquam certum ex huiusmodi silentio argumentum peti fatebimur[79]).

Sequuntur apud Hesiodum Musae, Iovis ex Mnemosyne filiae, quarum in Homeri carminibus similis est atque Proserpinae condicio. Nam quum patrem earum Iovem perhibeat, Il. II, 491. Od. 1, 10. VIII, 488, matris nusquam mentionem facit, de qua etiam posteriores nequaquam omnes cum Hesiodo consenserunt. Nam Euripides quidem Harmoniam dicit[80]), alii Clymenen, nympham Oceanidem[81]), alii Antiopam[82]): ut eos taceam, qui etiam patrem alium nominarunt, Uranum Alcman, Mimnermus, Mnaseas[83]), Apollinem Eumelus[84]): nam omnes commemorare longum est. Neque numerum, qui apud Hesiodum est, novenarium Homerus agnoscit, nisi in postremo Odysseae libro, in quo quam multa ab antiquioribus carminibus Homericis abhorreant, dudum ab aliis demonstratum est[85]).

De Iovis ex Latona liberis, Diana et Apolline, nulla est utriusque poetae dissensio: de iis autem, quos Iunone Hesiodus natos dicit, Martem a sese generatum esse Iupiter ipse testatur Il. V, 896, Ilithyiam Homerus modo unam, modo plures memorat, easque Iunonis filias dicit[86]), quas quin ex Iove conceptas statuerit, non est quod dubitetur, Heben denique s. Iuventam utriusque filiam appellat Od. XI, 603; sed hunc locum interpolatum esse certis argumentis cognoscitur: alibi illa sine parentum mentione nominatur, Il. IV, 2. 3. V, 905. Vulcanum quoque Homerus Iovis ex Iunone filium esse perhibet, Il. I, 577. 8. cf. Od. VII, 312, quem Hesiodus v. 927 sqq. a Iunone sola absque Iovis amplexu procreatum facit.

De Maia, Iovis pellice, Atlantis filia, iam supra dictum est. Hanc ut Mercurii matrem Homerus semel memorat, Od. XIV, 435, sed paullo alia nominis forma, — *Μαιάδα* enim dicit, — neque parentes eius indicat. Maiam in Hesiodi theogonia excipiunt duae mulieres a Iove amatae, Semele et Alcmena, quarum alteram post mortem inter deos relatam esse poeta testatur v. 942, alteri eundem honorem habitum esse neque ipse indicat, neque recepta vulgo mythologia statuebat: nam in beatorum insulis collocata credebatur, cultumque apud Thebanos non divinum sed heroicum habebat[87]). Hanc ob causam veteres quidam critici duos illos versus, qui Alcmenae mentionem

79) Conf. etiam quae C. O. Müllerus monuit. Götting. Anz. 1840 p. 509.
80) Med. v. 834 (812 Elmsl.) ubi cf. Elmsleium, ineptae veteris grammatici interpretationi recte obloquentem, quam Welckero placuisse (Kret. Colon. p. 35) admodum miror.
81) Hygin. p. 10 Munck.
82) Cic. d. n. d. III, 21.
83) Diodor. IV, 7. Schol. Pind. Nem. III, 16. Arnob. III, 37. Cf. Welck. ad Alcm. fr. p. 24.
84) Is tamen praeter has Apollinis filias, quas tres esse dixit, etiam illas novem ex Iove natas agnovit. Vid. eius fr. apud Markscheff. p. 405.
85) Conf. Spohn. de extr. Od. part. p. 43. Nomina Musis propria Hesiodum primum imposuisse Varro prodit, fr. p. 339 Bip.
86) Il. XI. 270. 271. XVI, 187. XIX, 103. 119. Od. XIX, 188.
87) Pherecyd. apud Anton. Liber. c. 33, p. 44 Koch.

faciunt, 943 et 944, subditicios esse iudicarunt[88]), idque eo magis, quod eandem ab eodem, ut ipsis videbatur, poeta etiam in Eoeis memoratam legebant, in theogonia autem inter deas aut divinitate donatas aptum ei locum esse negabant. Sed praetermittere theogoniae compositor Alcmenam propterea noluit, quod mox filium eius Herculem, huiusque cum Hebe nuptias commemoraturus erat, v. 950. — Ceterum credo equidem Alcmenam non minus quam Semelen ab initio deam habitam fuisse, ac postea demum in inferiorem heroidis condicionem detrusam esse, qualem capitis deminutionem non paucos vetustissimarum religionum deos variis de causis subiisse constat. Sed haec disputatio ab hoc loco aliena est. — Homerus utramque in Iovis amoribus, liberosque ex iis natos nominat Il. XIV, 323 sqq., Alcmenam etiam alibi[89]), Semelen praeterea nusquam.

Sequitur ut de iis videamus, quos Iovis liberos Homerus, aliunde ortos Hesiodus perhibet. Et Xanthum quidem s. Scamandrum ab illo Iovis filium dici iam supra commemoravimus, neque de ceteris fluviis dubitari potest, quin eadem opinio fuerit, pariter ac de nymphis aquarum, quas et ipsas et iis coniunctas Oreades[90]) Iovis filias disertis verbis appellari videmus, quum Hesiodus hoc omne genus deorum in fluviis fontibusque et locis irriguis versantium Oceano et Tethye prognatum dicat. Atque ipsum etiam Homerum uno certe loco, XXI, 196, fluvios fontesque ab Oceano derivare monuimus, quae sententiarum diversitas ex diversitate poetarum, quorum carmina in Iliadem coaluerunt, explicanda esse videbatur. Verumtamen rem accuratius reputanti nequaquam tantopere illas duas sententias sibi oppositas esse apparebit, ut non potuerint etiam ab uno poeta pariter teneri. Nempe longe abhorret Homerus ab eorum ratione, qui deorum personas resque quibus illi praesunt ita quasi miscent ac confundunt, ut dii nihil aliud esse videantur, nisi rerum ipsarum proprietates quaedam ac potestates personarum specie informatae[91]), sed habent apud eum

88) Schol. ad th. 943. ἀθετοῦνται ἐφεξῆς στίχοι β'. τοὺς γὰρ ἐξ ἀμφοτέρων θεῶν γενεαλογεῖν αὐτῷ πρόκειται. Numerale signum β' in θ' abierat, unde nata est vulgaris scriptura στίχοι ἐννέα, quam falsam esse et Hermannus monuit in Diar. schol. ann. 1833 p. 926 et ego in diss. de fals. ind. lacun. th. Hes. p. 26. Goettlingius et Lennepius longe a vero aberrarunt.

89) Il. XIX, 99 sqq. Od. II, 120. XI, 265. Sed Il. XIV, 323 veteribus quibusdam spurium visum esse, iam supra monuimus.

90) Cf. versum ignoti poetae ap. Stobae. Ecl. I, 3, 30 p. 68: Νυμφᾶν τ' ὠρειᾶν, αἳ νάματα κάλ' ἐφορῶντι.

91) Tamen ne apud Homerum quidem nulla huius rationis vestigia esse peritiores norunt, quo pertinent, quae passim leguntur loqutiones huiusmodi: ἐπίφερον ἀλλήλοισι πολύδακρυν Ἄρηα, et ἐγείρειν ὀξὺν Ἄρηα, et κτεῖναι μεμαῶτες Ἄρηϊ, et ἀφίει μένος ὄβριμος Ἄρης de telo dictum, aut σπλάγχνα ὑπείρεχον Ἡφαίστοιο, de quo cf. Heraclid. alleg. Hom. c. 26 p. 52 Schow., aut Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν, aut, quod nunc non legitur, sed olim legebatur. ὅτ' αἰζηοὶ Δημητέρα βωλοτομεῦσι, teste Ps. Plut. de vit. et poes. Hom. c. 23, aliaque eiusdem generis, in quibus, ut ait Spitznerus ad Il. XVII, 210, dii et quae nomine eorum significantur, pertenui discrimine dignoscuntur. Cf. Plut. de aud. poet. c. 6 tom. 1 p. 52 Tauchn.: χρῶνται τοῖς θεῶν ὀνόμασιν οἱ ποιηταὶ ποτὲ μὲν αὐτῶν ἐκείνων ἐφαπτόμενοι τῇ διανοίᾳ, ποτὲ δὲ δυνάμεις τινάς, ὧν οἱ θεοὶ δοτῆρές εἰσι καὶ καθηγεμόνες, ὁμωνύμως προσαγορεύοντες: de qua metonymia vid. et intt. ad Cic. d. N. D. II, 23, 26 p. 296 Mos. Sed confusae dei reique, cuius ille praestes est, notionis, unum maxime insigne exemplum est in Xanthi certamine cum Achille, Il. XXI, ubi quum haud dubie deus humana specie, sicut ceteri, inducatur, multa tamen de eo dicuntur, quae manifesto ad ipsum flumen aquarum pertinent, velut v. 234, ἐπέσσυτο οἴδματι θύων, πάντα

dii suam ac propriam naturam, suntque a rebus ita discreti, ut praesint quidem iis easque regant ac moderentur, sed nihilo secius tamen etiam seiunctam a rebus vitam actionemque liberam habeant. Ita fieri profecto potuit, ut ipsi quidem fluvii fontesque, id est aquae his vocabulis appellatae, ex Oceano manare, moderamen autem earum et imperium diis deabusque Iove genitis tributum esse crederetur. Quamquam prisci quidem illi fabularum auctores, qui primi hos deos Iove natos dixerunt, dubitari non potest quin nihil aliud significare voluerint, nisi originem aquas terrestres de coelo trahere, quemadmodum Eustathius ad Il. VI, 420 p. 652, 37 nymphas Iovis filias dici interpretatur *διὰ τὴν ἄνωθεν ἑπομένην αὐταῖς ὑγρότητα καὶ θερμότητα*, neque alia ratione Hesiodeae theogoniae compositores ipsum Oceanum, qui ipsis non, ut Homero, rerum omnium principium, sed fluviorum tantummodo princeps est, Coelo procreatum fecerunt. Sed Homerus, huiusmodi rationes allegoricasque significationes nihil curans, deosque a rebus plane discernens, hanc de aquarum numinibus ex Iove ortis fabulam cum altera opinione, quae fluvios fontesque ex Oceano derivabat, componere sine ulla dubitatione potuit. — Quemadmodum autem apud priscos illius fabulae auctores naturalem Iovis significationem agnoscimus ab ea, quae apud Homerum et Hesiodum nobis offertur, regia persona admodum diversam, ita etiam illam Iovis notionem, quae ad animum et mores pertinet, aliam apud vetustissimos, aliam apud posteriores fuisse videmus. Et hac quidem in parte Homerum de vetustis opinionibus plus quam Hesiodum retinuisse, quum aliis rebus non paucis, tum etiam hinc apparet, quod Eris et Ate apud illum Iovis filiae sunt, quas Hesiodus Noctis alteram filiam, alteram neptem facit. Scilicet Hesiodus nihil Iove genitum vult, nisi quod bonitati eius ac sapientiae conveniens sit[92]): apud Homerum contra, sicut Iupiter ipse, in Iliade praesertim, nequaquam morum bonitate isignis est, ita etiam liberos non omnes bonos probosque habet. Nam Eridem, quae Martis germana dicitur, Il. VIII, 441, Iovis filiam esse apparet, et Ate eiusdem filia vocatur Il. XIX, 91, pariter cum *Λίταις*, quae mala ab Ate commissa sarcire conantur, Il. IX, 502. Sed illam Iupiter, quum ipse aliquando in fraudem ab ea inductus esset, exturbat Olympo coetuque deorum in perpetuum interdicit, Il. XIX, 128, cuius fabulae sententia haec est, ut Iovem ipsum erroris et peccandi non omni tempore immunem fuisse, sed sapientiorem factum esse significet, experientia edoctum. Et eiusdem opinionis de Iove paullatim demum virtute et sapientia aucto etiam alia quaedam indi-

δ' ὄρινε ῥέεθρα κυκώμενος, et v. 248, *οὐδέ τ' ἔληγε μέγας θεὸς, ὦρτο δ' ἐπ' αὐτὸν ἀκροκελαινιόων*, et 254, *ἢ καὶ ἐπῶρτ' Ἀχιλῆϊ κυκώμενος, ὑψόσε θύων, μορμύρων ἀφρῷ τε καὶ αἵματι καὶ νεκύεσσιν*, itemque v. 356, postquam Vulcanus vim ignis ei opposuit, *καίετο δ' ἴς ποτάμοιο*, et v. 361, *φῆ πυρὶ καιόμενος.*

92) Animadvertendum hoc loco etiam illud est, quod de Iovis contra patrem Saturnum certamine nihil disertius in theogonia refertur, nisi unum versiculum huc trahas 496, ubi Saturnus evomuisse liberos devoratos dicitur *νικηθεὶς τέχνῃσι βίηφί τε παιδὸς ἑοῖο.* Ne in Titanomachia quidem, truncata sane et ex pleniore quondam carmine a theogoniae compositore excerpta, ulla Saturni mentio fit. Fuerunt qui hanc brevitatem, quae officit haud dubie narrationis perspicuitati, pro lacunae indicio haberent. Platonem etiam et Lucianum antestati, qui pleniorem a sese theogoniam lectam esse ostenderent: sed horum testimonium nullum esse demonstrasse mihi videor in dissert. de fals. indic. lacun. th. Hes. p. 13. 14. Nimirum consulto poeta, sive mavis compositorem dicere, omisisse aut leviter tantum tetigisse videtur, quidquid impietatis crimen Iovi conflaret.

cia in fabulis extare petiti non ignoranti quo pertinet apud Homerum narratio de Iunone, Neptuno, Minerva vincire Iovem coniuratis, Il. I, 399 sqq., siquidem, ut ad supplendam hanc narrationem grammatici docent, antiquos haud dubie auctores sequuti, superbiam eius et novi imperii insolentiam indignabantur. Ceterum vix opus est monere, ne quis huiusmodi fabellis abutatur ad Aeschyleae Promethei interpretationem. Nam quemadmodum in ceteris tragoediis summi huius et unius omnium ethnicorum sapientissimi poetae nullum tam lubricae sententiae indicium apparet, ita ne in Promethei quidem compositione quidquam inest, quod prudentibus nulloque opinionis praeiudicio occupatis comprobare istam interpretationem posse videatur. Sed hac de re alias satis dictum est: nunc propositum exsequamur.

Restant autem de theogonia perpauca tantum. Primum Neptuni et Amphitritae connubium, natusque hinc filius Triton, v. 930 sqq. Hunc Homerus nunquam, Amphitriten in Odyssea aliquoties memorat, III, 91. V, 422. XII, 60. 97: neque causam video, cur dubitemus, quin uxorem eam Neptuni et ipse crediderit, licet disertam rei mentionem nullam faciat[93]). Pavorem porro et Pallorem, *Φόβον καὶ Δεῖμον*, quos theogonia v. 934 Martis ex Venere filios dicit, Homerus illi comites adiungit Il. IV, 440, quumque alterum eorum, *Φόβον*, etiam natum eius perbibeat, Il. XIII, 299, ne de altero quidem dubitabitur: de matre num idem atque Hesiodus statuerit, non liquet, siquidem coniugem Martis Venerem nusquam dicit. Tamen quum in deorum pugna, Il. XXI, 416 sq., vulneratum Martem ab illa reduci ex proelio faciat, aliquid coniunctionis inter eos intercessisse colligas[94]). Nam fabellam de adulterio Martis cum Venere, quae Od. VIII, 267 sqq. a Demodoco canitur, ab interpolatore Odysseae insertam esse non temere viri doctissimi iudicant. Harmoniam denique, quae filia illorum duorum ab Hesiodo dicitur, Homerus nusquam memorat. — Sequitur v. 945. 6. Vulcani coniugium cum Aglaia, una Gratiarum; neque dissentit Homerus, Il. XVIII, 382, licet nomen reticeat[95]). — Ariadne, Dionysi uxor, obiter ab Homero memoratur in scuti Achillei descriptione, Il. XVIII, 592; disertius in Necyia, Od. XI, 320, loco admodum suspecto et difficili ad interpretandum. In eodem Odysseae libro v. 602 etiam Herculis cum Hebe nuptiae memorantur. Sed hunc locum interpolatoris esse satis constat[96]). Denique de Perseidis s. Perses cum Sole nuptiis, natisque hinc Aeete et Circe, th. v. 956 sqq., Homerus Od. X, 136—9 plane conspirat cum Hesiodo: de Idyia, Aeetae uxore, eiusque filia Medea nihil refert.

In his theogonia desinit: nam quae sequuntur usque ad finem libri, heroogonici potius argumenti sunt, et a nostrae scriptionis consilio aliena.

93) Dubitare videtur Naegelsbach. theol. Hom. p. 78 sq.

94) E schol. A. discimus, veteres *χωρίζοντας* hunc locum ita interpretatos esse, ut uxorem Martis Venerem habitam a poeta statuerent.

95) Quod Goettlingius dicit, ad conciliandum scilicet Od. VIII, 267 cum Il. XVIII, 382: „ipsa Venus est Gratiarum maxima", indictum mallem, aut saltem accuratius definitum.

96) Negat tamen I. F. Lauer, subtilissima disputatione, quaestt. Hom. I p. 25 sqq., contra quam disputare nunc nihil opus est.

TYPIS FRIDERICI GUILELMI KUNIKE.